Rapport

SAMORDNINGSRÅDET (SOR) Nr. 5 - 1996 - 42. årgang

- SOR'S KULTUR-KONFERANSE i Drammen, 4.-6. sept.
- KULTUR – ET GODE FOR DE FÅ?
- NETTVERKSBYGGING som strategi i kommunal planlegging

Rapport nr. 5 - 96

Utgiver:	SAMORDNINGSRÅDET – Råd for samordning av humanitært og yrkesmessig arbeid for mennesker med psykisk utviklingshemming.
Leder:	Orvar Thorsrud, Lyngvn. 8, 2312 Ottestad, tlf. 6257 6248
Sekretær:	Tormod Mjaaseth, Hamreheia 17, 4631 Kristiansand S. Tlf. 3809 4170, Fax 3809 4173
Redaktør:	Leder i Samordningsrådet
Red.komité:	Orvar Thorsrud, Tormod Mjaaseth og Gunnar Brekke Fax: 55 31 50 56

Rapport kommer ut med 6 nummer i året.
Abonnementspris kr. 100,– pr. år.

ABONNEMENT/ADRESSE-FORANDRINGER:
Sekretariatet, Hamreheia 17,
4631 Kristiansand S.
Tlf. 3809 4170, Fax 3809 4173
Bankgiro: 1813.10.53580
Postgiro: 0808 5094735

Annonser:
RAPPORT
Søndre Torv 2B
3500 Hønefoss
Tlf. 3212 1870
Bankgiro: 2320.07.17384
Postgiro: 0826 0707273

Manuskripter:
Sendes sekretariatet

SOR's Forskningsfond:
Gunnar Brekke
Gutenbergsvei 23, 5035 Bergen
Tlf. 5531 4116 (privat)
Fax. 55 31 50 56

Trykk:
Holmestrand Handelstrykkeri as
3080 Holmestrand

INNHOLD I DETTE NUMMER:

Leder 1

SOR's Kulturkonferanse i Drammen, 4.-6. sept. i år 2

Kultur – et gode for de få?
Av statssekretær Irene Valstad..... 12

Sov Visnes? 21

Bokomtaler 23

Nettverksbygging som strategi i komunal planlegging
Av Luke Moynahan 27

Klipp fra «Min nye hverdag» 41

«FRIVILLIGHETENS FARER»

I bilaget til Kommunal Rapport nr. 14/96 (23.08.96) leser vi følgende:

«Offentlig sektors omfavnelse av de frivillige organisasjonene kan føre til at de mister sin egenart, advarer forskningsleder Håkon Lorentzen ved Institutt for Samfunnsforskning. Han er ikke spesielt optimistisk på vegne av den lokale frivilligheten hvis organisasjonene gjøres til underavdelinger av kommunenes velferdsapparat»

Lorentzen - som mer enn noen annen - kjenner de frivillige organisasjonenes bakgrunn og virksomhet i Norge, er bekymret. Han mener at det frivillige organisasjonslivet er en forutsetning for demokratiet, men «skal de frivillige organisasjonene overleve må vi legge tilrette for at de får beholde sin egenart. --- Denne egenarten består blant annet i et sterkt moralsk engasjement og en til tider kritisk holdning til profesjonelle velferdsprodusenter. Engasjementet har sjelden pretensjoner om å være verdinøytralt, og det springer ofte ut av personlige erfaringer som gir grobunn for en type identifikasjon og innlevelse som står i motsetning til en mer profesjonell holdning som krever faglig innsikt og er mindre verdibasert».

Dette er egentlig sprengstoff, eller så absolutt synsmåter til ettertanke - kanskje spesielt etter Kulturkonferansen i Drammen, hvor frivillig engasjement ble tillagt en nøkkelrolle i bygging av sosiale nettverk som inkluderer alle, eller gjennom frivillig engasjement å mobilisere for mer målrettet nettverksbygging.

Samfunnet er avhengige av at forskjellige krefter spiller på lag, sa politisk rådgiver Roger Solheim, under Kulturkonferansen i Drammen.

Budskapet krever bred oppslutning, ettersom lagspill forutsetter at aktørene har integritet og respekt for sin egenart og rolle.

Det offentlige har et uomtvistelig ansvar for grunnleggende helse- og sosialtjenester, mens frivillige sørger for et tillegg mange mennesker er avhengige av, ja mer enn det:

Frivillige organisasjoner er istand til å mobilisere for en god sak, øve kritikk og skape forutsetninger for nybrottsarbeid som flytter grenser, men som også rammer det offentliges uomtvistelige ansvar.

Kanskje det er dette vekselspillet mellom frivillig og offentlig sektor som synliggjør og styrker frivillige organisasjoners egenart , som moderniserer og gjør frivilligheten aktuell.

G.B.

SOR'S KULTURKONFERANSE I DRAMMEN 4 - 6 SEPTEMBER I ÅR

Fra salen

Felles kulturopplevelse i lokalmiljøet skaper sosialt samhold og tilhørighet

«KULTUR – ET GODE FOR DE FÅ?» var overskrift og hovedtema under Samordningsrådets kulturkonferanse i Drammen, 4 - 6 september i år. Konferansen som hadde et spennende program over 3 dager, samlet 110 deltakere. Ca. halvparten var planleggere, rådgivere m.v.i kommunale etater, omtrendt 20 representerte frivillighetssentralene og samme antallet organisasjonene. Ellers var det blandt deltakerne representanter fra fylkene, kirken og andre med særlige interesser innen dette feltet.

Generalsekretær Svein Mollekleiv, Norges Røde Kors, åpnet konferansen med et engasjert foredrag hvor han drøftet temaet «Kan de frivillige organisasjonene bidra til å bygge lokale nettverk som inkluderer alle?» Politisk rådgiver i Sosial- og Helsedepartementet, Roger Solheim, redegjorde for «Frivillige organisasjoners rolle etter reformen» og leder i NFPU, Sidsel Grasli, avsluttet dagen med et tankevekkende foredrag om «Ansvar og oppgaver».

Konferansens 2. dag ble reservert for «praktisk arbeid» organisert i 4 temagrupper, verksteder:

- Idrett og sport
med prosjektleder Ingvard Kjørum, Idrett for psykisk utviklingshemmede, Norges Idrettsforbund, som verkstedsformann og Jan Erik Larsen, Sportsklubben Brann, som «oppfinner».

- Musikk og drama
med musikkterapeut/pedagog Torunn Einbu, Tønsberg, som verkstedsformann og Henning Bøgh, Haug Musikkorps, Bærum, som «oppfinner».

- Kirkelige aktiviteter
med administrasjonssjef Ola Dag Hauge, Bærum Kommune, som verkstedsformann og Morten Svendsen, Bispedømmerådet, Oslo, som «Oppfinner».

- Fritid og foreningsliv
med administrativ leder Gunn Gotland Bakke, Høgskolen i Hedmark, som verkstedsformann og Jorunn Ekeid, Barnevernstjenesten, Holmestrand, og Ann Louise Kvande Egeland, Habiliteringstjenesten i Vestfold, som «oppfinnere».

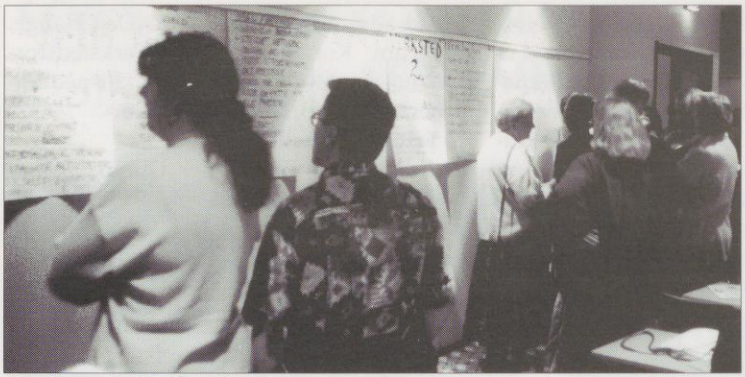
Verkstedene var lagt til rette for drøfting av tema og utveksling av «matnyttig» erfaring med utgangspunkt i prosjekter og aktiviteter som kunne presenteres med positive resultater.

«Arbeidet» i verkstedene ble som forventet en spennende opplevelse for mange, mens det for noen førte til skuffelse og frustrasjon. Mange opplevde sterkt å ha fått med seg «matnyttige» ideer og inspirasjon, mens andre følte distanse til problemstillinger og løsninger.

Under plakatpresentasjonen og samtaler ved avslutning av arbeidsdagen ble denne spredning i deltakernes synsmåter

Haug Musikkorps underholder i pausen.

Deltagerne studerer verkstedenes plakatpresentasjon.

og erfaringer eller roller og holdninger et interessant uttrykk for hvor sammensatt og kompleks kultur- og fritidssektoren egentlig er.

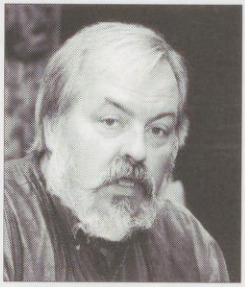
Følgende konklusjon synes naturlig:

Kultur- og fritidstilbud for mennesker med sammensatte funksjonsvansker krever ny oppmerksomhet både fra offentlig og privat/frivillig sektor. En må for eksempel i større grad enn tidligere ta hensyn til at tilbudene er mer personavhengige både på tiltakssiden og på brukersiden enn «vanlig», og at tilbudene er mer sårbare med hensyn til tilgjengelighet og transport enn det planleggere, byråkrater og frivillige aktører kan mestre på en enkel måte.

Tredje dag ble konferansen avsluttet med foredrag som tydeliggjorde utfordringer i feltet.

Førstekonsulent Luke Moynahan talte om «Nettverksbygging som strategi i kommunal planlegging» og Statssekretær Irene Valstad, Kulturdepartementet, drøftet konferansens hovedtema «Kultur - et gode for de få ?» i et utviklingsperspektiv. (Foredraget er gjengitt i sin helhet.)

Prof.dr.theol. Inge Lønning avsluttet konferansen med et særdeles personlig foredrag om menneskesyn og holdninger samt veivalg basert på etikk og moral, under tittelen «Veldedighetens vesen, frivillighetens farer».

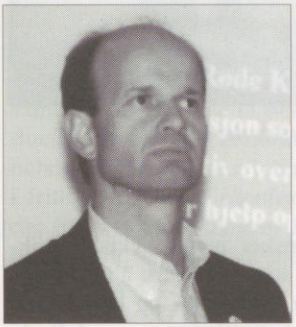
Morten prest – dyktig møteleder.

Morten Prest - Morten Svendsen - var konferansens suverene møteleder fra åpningen første dag til lederen av SORs Kurs- og Informasjonsutvalg, Tor Visnes, kunne avslutte konferansen med takkens ord og svar på et aktuelt og gjentatt spørsmål fra deltakerne: Hva gjør SOR med brennaktuelle problemstillinger fremkommet under konferansen ?

SOR vil planlegge og alt neste år gjennomføre et symposium for ansvarlige aktører innen Kultur- og fritidssektoren hvor aktuelle problemstillinger kan drøftes og hvor retningen for tiltak om mulig, kan fastlegges.

Kan de frivillige organisasjonene bidra til å bygge lokale nettverk som inkluderer alle?

Sammendrag av Svein Mollekleivís åpningsforedrag.

Svein Møllekleiv

Generalsekretæren i Norges Røde Kors, Svein Mollekleiv, svarte et klart ja på spørsmålet i sitt åpningsforedrag og gav begrunnelsen i utvetydige ordlag. Organisasjonens ståsted og strategi er å bry seg. Bry seg om - strekke ut en hånd der andre snur ryggen til. Bry seg med - være representanter for de mest sårbare, de med størst behov.

Et utdrag av hans foredrag - noen glimt - kan ikke rettferdiggjøre det budskap han formidlet til konferansedeltakerne.

Reformen for psykisk utviklingshemmede og verdigrunnlaget i de frivillige organisasjonene.

Reformen for mennesker med psykisk utviklingshemming skulle legge til rette for at psykisk utviklingshemmede får et normalt og aktivt liv i sitt eget nærmiljø. Selve grunntanken i reformen er at alle mennesker har de samme rettigheter til å bli behandlet med respekt, til å bli verdsatt som bidragsytere i samfunnet - til å bli sosialt inkludert.

Dette menneskesynet som ligger til grunn for reformen, er likt det fundamentet de fleste humanitære organisasjoner bygger på.

Røde Kors-bevegelsens oppgave er å lindre og hindre menneskelig lidelse, verne om liv og helse og skape respekt for menneskeverdet.

Norges Røde Kors er en humanitær organisasjon som bryr seg, tar ansvar og initiativ overfor mennesker som trenger hjelp og omsorg

Norges Røde Kors avdekker hjelpe- og omsorgsbehov, og iverksetter forebyggende, akutte og langsiktige tiltak og har som uttalte mål:

- å tilpasse organisasjonen etter de konkrete behov for hjelpe- og omsorgstiltak som finnes lokalt og prioritere innsatsen i forhold til dette.
- å påvirke bruken av samfunnsressursene overfor utsatte grupper
- å synliggjøre omsorgs- og hjelpebehov og aktivt utfordre myndigheter og andre frivillige organisasjoner til å ta stilling til hjelpe- og omsorgsbehov og klargjøre eget ansvar.

Hva har reformen ført til ?

I f ørste rekke har den gitt de fleste psykisk utviklingshemmede en bedre hverdag. Men evaluering og forskning viser også at mange er ensomme. En spørreundersøkelse nylig gjennemført i regi av NFPU viser at 6 av 10 personer føler seg ensomme i fritiden sin. Dette burde være et tankekors for mange av oss. Det er et stort behov for et bedre og mer variert tilbud i fritiden. Fritiden i Norge er blitt oppfattet som en privatsak, noe vi selv skal skape. Samtidig er vi et organisert folkeferd og mange bruker mye av sin fritid i organiserte tiltak. Frivillige organisasjoner må derfor være villige til å åpne sine dører for psykisk utviklingshemmede, og på sin måte bidra til at integreringen i lokalsamfunnet går lettere.

Der offentlig sektor stempler ut kan vi stemple inn ....

Som vi alle vet har døgnet 24 timer, og det kan ikke forventes at offentlig sektor har mulighet - hverken menneskelig eller økonomisk - til å dekke alle disse timene. En av utfordringene i det velferdssamfunnet vi lever i idag, er å ikke miste noe av den tilhørighet vi har til hverandre. Vi må beholde evnen til å vise medmenneskelighet, nærhet og omsorg, -

Mister vi evnen til å bry oss om hverandre vil vi etterhvert bli «et fattigere samfunn». Behovet for frivillig innsats og uformell omsorg har alltid vært tilstede, og dette behovet vil på ingen måte bli mindre i framtiden.

Hva består mulighetene til de frivillige organisasjonene i ?

Vi har akkurat det samme ansvar for å inkludere mennesker med psykisk utviklingshemming som vi har for å inkludere barn og gamle, direktører og husmødre, praktikere og teoretikere ..... I Røde Kors har vi satt oss som mål at alle skal være velkomne til å finne en plass og en meningsfylt rolle. Våre medlemmer skal være med å bygge et menneskelig samfunn - da må vi også selv ha en praksis som inkluderer medmennesker i organisasjonen og respekterer den enkeltes egenart og forutsetninger.

Interesserte tilhørere.

Så - hvori ligger mulighetene for at frivillige organisasjoner kan bygge lokale nettverk som inkluderer alle ?

Frivillige organisasjoner bidrar vesentlig til et levende lokalmiljø. Offentlig sektor kan ikke og har ikke forutsetninger til å skape levende menneskemiljøer - for mye skjer etter at kontortiden er slutt. Offentlig sektor kan imidlertid tilrettelegge slik at aktiviteter og sosiale nettverk blomstrer i lokalsamfunnet.

- Vi starter arbeidet når arbeidstiden er slutt ...
- Vi har aktiviteter som spenner vidt ...
- Vi har ca 1200 lokale ledd i Norges Røde Kors .....
- Vi driver ikke med «betalt vennskap».

Frivillige organisasjoner er en ressurs som mobiliserer mange mennesker. Røde Kors alene har forutsetninger for å kunne bidra med 300 000 medlemmer og lokallag i alle kommuner. Besøktjenesten - en av Røde Kors' spesialavdelinger - har kompetanse og gjør i dag en innsats som ligger nært opp til aktiviteter for og med psykisk utviklingshemmede. Dette vil resultere i gjensidig glede og belønning for begge parter.

Vi må ta ansvar for hverandre, men samtidig sørge for å ta hensyn til individuelle forskjeller i kontakt- og omsorgsbehov. En del vil være interessert i å delta i fritidsaktiviteter utenfor hjemmet, andre foretrekker å få besøk hjemme eller å besøke andre. Noen vil gjerne være med på alt dette.

Hva trengs for å få mere til ?

Vi må ta hensyn til at mennesker med psykisk utviklingshemming har forskjellig funksjonsnivå. Vi må være åpne for at enkelte mennesker med psykisk utviklingshemming trenger spesiell tilrettelegelse hvis de skal ha utbytte av sosialt fellesskap og aktiviteter. Det betyr imidlertid ikke at vi skal undervurdere dem. Poenget er at de skal få mulighet til å ha naturlig samkvem med andre.

Hva skal til for at de frivillige organisasjonene skal bli like selvfølgelige møteplasser for psykisk utviklingshemmede som for andre ?

- at fagfolk og myndigheter lokalt tar initiativ og inviterer oss til innsats
- behovene må adresseres lokalt. Noen må «spleise» oss med brukerne - de lever jo spredt og tar ikke selv kontakt så lett
- at vi gjør mer sammen med ...og mindre for ... psykisk utviklingshemmede

Selve berettigelsen for frivillige humanitære organisasjoner er at disse skal være åpne for alle. Her ligger store utfordringer og uutnyttede ressurser.

Frivillige organisasjoners rolle etter reformen

Foredrag av politisk rådgiver Roger Solheim, Sosial- og Helsedepartementet (sammendrag)

Roger Solheim

Vi er avhengige av at forskjellige krefter spiller på lag, var Roger Solheims politiske budskap.
Vi må erkjenne at uten frivillig innsats får vi aldrig det tilbudet vi ønsker.

Et sterkt offentlig omsorgsapparat vil stimulere til mer frivillig innsats - ikke mindre, hevdet Solheim, velferdsstaten har jo nettopp vokst fram gjennom et vekselspill mellom offentlig og frivillig innsats - hvor frivillige på område etter område har vært pionerer.

Ansvarsreformen er en av våre største sosialpolitiske reformer. Det var spesielt tre problemstillinger som lå til grunn for reformen:
- Hva er gode og riktige tiltak for mennesker med psykisk utviklingshemming ?
- Hvordan bør ansvar og økonomiforvaltning organiseres ?
- Hvilke rettigheter bør mennesker med psykisk utviklingshemming ha ?

Ansvarsreformen har vært en forvaltningsreform, en boligreform, en omsorgsreform og en rettighetsreform. Utgangspunktet er at alle tjenester for mennesker med psykisk utviklingshemming skal defineres som ordinære 1. linjetjenester på linje med de tjenester som tilbys kommunens øvrige befolkning. Dette skulle sammen med egen bolig skape grunnlag for økt integrering og normalisering for gruppen.

På mange områder har vi lykkes. De aller fleste har fått egen bolig, de aller fleste opplever økt trivsel, de aller fleste opplever økt mestringsevne og livskvalitet. Egen bolig og deltakelse i lokalmiljøet gir den enkelte et godt utgangspunkt, men tilbudet må suppleres med andre aktiviteter.

Det er for eksempel viktig å være i arbeid og aktivitet på dagtid - det vet vi alle. Det gir mening til livet og økt selvtillit. Deltagelse i et fellesskap er en verdi i seg selv. Derfor må forholdene legges tilrette for det. Hittil har vi vært flinkest på boligsiden. Det har vært større vanskeligheter med dagtilbud, og ikke minst fritidstilbud. Her er det imidlertid store variasjoner mellom kommunene.

En ting er den rent fysiske tilretteleggingen. Fysisk tilgjengelighet er selvsagt viktig. En annen ting er hvordan vi organiserer og legger tilrette med støttekontakter og frivillig innsats, og ikke minst hvordan vi organiserer kulturtilbudet. Her må kulturetaten komme sterkere på banen. Profesjonsgrensene mellom kulturetaten og helse- og sosialetaten må brytes ned. Her har vi alle et ansvar - fra stat til individ.

Vi er avhengige av at forskjellige krefter spiller på lag og drar i samme retning på tvers av etatsgrenser, mellom forvaltningsnivåer og mellom offentlig, privat og frivillig sektor.

På departementsnivå samarbeider vi om flere kultur- og fritidstiltak: «Aktiv musikk for alle», «Teater for alle» og «Dissimilis kompetansesenter» for å nevne noe. Dette er eksempler på samarbeid mellom departementene og frivillige krefter.

Vi må erkjenne at uten frivillig innsats får vi aldrig det tilbudet vi ønsker. Det offentlige hverken kan eller vil overta alle oppgaver som i dag utføres av frivillige. Ingen kan skape tilhørighet og identitet som frivillige organisasjoner. Organisasjonene er en viktig del av det lokale sosiale nettverk og det sivile samfunn.

Sosial- og Helsedepartementet gir gjennom FRISAM støtte til Frivillighetssentraler. Frivillighetssentralene skal mobilisere frivillige, formidle frivillig innsats og koordinere denne innsatsen. Sentralene får inntil 200 000 kroner i støtte. Pengene skal i hovedsak gå til avlønning av daglig leder.

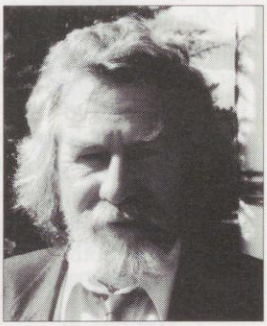
Offentlig virksomhet og frivillig innsats har i mange sammenhenger blitt satt opp mot hverandre - og gjort til konkurerende virksomheter. Jeg er helt uenig i et slikt perspektiv. Frivillig og offentlig innsats må ikke settes opp mot hverandre - men trekke i samme retning.

De offentlige omsorgsordningene er mer omfattende enn noensinne. Men den offentlige omsorgen ville ganske sikkert bryte sammen uten den frivillige innsatsen som gjøres av pårørende og andre. Jeg er sikker på at mye av denne innsatsen er betinget av en sterk offentlig omsorg og at vi her står overfor et gjensidig avhengighetsforhold. Vi alle ønsker å være noe for andre så lenge ansvaret ikke blir større enn vi makter å bære. Regjeringen har hele tiden understreket det offentlige ansvaret for grunnleggende helse- og sosialtjenester. Frivillige tjenester skal være et tillegg til det offentlige. I så måte tror jeg at vissheten om at et sterkt offentlig omsorgsapparat kan ta over den dagen ansvaret blir for stort for den enkelte, kan stimulere til mer frivillig innsats - ikke mindre.

Ingen tvil om at velferdsstaten er avhengig av en sterk 3. sektor. Velferdsstaten har jo nettopp vokst fram gjennom et vekselspill mellom offentlig og frivillig innsats - hvor frivillige på område etter område har vært pionerer og hvor det offentlige har kommet etter og skapt landsomfattende tilbud. Vi ser fortsatt at dette skjer. Regjeringen verdsetter derfor frivillig innsats høyt, både på omsorgssiden og i kulturlivet. Regjeringen vil derfor fortsatt stimulere til innsats på dette området.

Kai Zahl, Dissimilis, kommenterer

Svært mange interessante temaer ble berørt under kulturkonferansen på Quality Ambassadeur Hotel 4.-6. september 1996, det kunne være fristende å kommentere flere av dem. Jeg skal imidlertid konsentrere meg om det som jeg oppfatter som hovedproblemstillingen, nemlig følgende:

Kai Zahl

Kan mennesker med psykisk utviklingshemming integreres i våre eksisterende kulturelle tilbud, og finne sin plass der, eller har de størst utbytte av segregerte ordninger, d.v.s. kulturtiltak tilrettelagt for dem?

Man kan selvfølgelig sitte og teoritisere over en slik problemstilling i timesvis, for ikke å si årevis og tilslutt ende opp med mange flotte formuleringer og manifester. For meg er det viktigere å holde beina på jorda og ta hensyn til hvordan ting foregår i praksis.

Jeg har selv i mange år, og er fremdeles engasjert i arbeide med psykisk utviklingshemmede innenfor to områder som faller inn under vårt utvidede kulturbe-

grep, nemlig idrett og musikk. Felles for disse kulturelle tiltak er følgende:

For at deltagere skal avstedkomme trivsel og glede, er det betinget av i en viss grad å lykkes.

Man må kunne hevde seg, mestre de påkrevende ferdigheter for å ha utbytte av denne type tilbud.

Stikkord i denne sammenheng er selvbekreftelse og sosial identitet. Gleden over å lykkes skaper et positivt selvbilde, gir økt selvtillit, noe som medfører at de mestrer andre sosiale situasjoner på en bedre måte.

De fleste mennesker med psykisk utviklingshemming vil falle gjennom i en jevnbyrdig konkurranse med «normal» ungdom. Sammenligner man resultatlistene fra Tyrvinglekene og Vivil-lekene vil man fort konstatere at dette er riktig. Hva er da hensikten med integreringen? Skal våre psykisk utviklingshemmede reduseres til maskotter for å oppfylle våre naive drømmer om et samfunn likt for alle?

Min sønn Børge har i alle år vært medlem av Vivil Handicap Idrettslag og deltar aktivt på fotballbanen med stort utbytte både fysisk og ikke minst sosialt. Jeg har ingen problemer med å innse at han p.g.a. sine fysiske forutsetninger ikke ville hatt noen muligheter til en plass på et ordinært fotballag. Dette gjelder selvsagt ikke bare fotball, men generelt alle idrettslige aktiviteter.

Deres basale behov for et tilbud tilpasset sitt funksjonsnivå, er etter min mening hva de trenger. Jeg fatter ikke hvordan mennesker med psykisk utviklingshemming i det hele tatt skal integreres i en ordinær idrettsklubb og samtidig ha glede og utbytte av det. Nå er sannheten og virkeligheten den at idrettslag som f.eks. BUL, Strømsgodset m.fl. tilrettelegger idrettsaktiviteter (særtilbud) for psykisk utviklingshemmede og etter min mening er et segregert tilbud på linje med Vivil Handicap Idrettslag. At Vivil har en betydelig erfaring og kompetanse når det gjelder tilrettelegging av idrettsaktiviteter for psykisk utviklingshemmede er det etter min mening ingen grunn til å tvile på. Den eneste forskjellen er måten det er organisert på og har lite eller ingen ting med integrering å gjøre.

Innenfor musikklivet vil det hele være temmelig analogt med det ovenfornevnte, men her vil integreringstankens kortslutning være om mulig enda mer åpenbar og iøynefallende.

Majoriteten av psykisk utviklingshemmede kan ikke lese noter og vil heller ikke ha mulighet til å lære seg å følge intrikate partiturer.

Denne greie konstatering var i sin tid utgangspunktet for utvikling av et notasjonssystem i farger, hvor vi forenklet notesystemet slik at også svært mange av de psykisk utviklingshemmede kunne nyttiggjøre seg det og selv utøve musikk.

Fra vi startet i 1981 til den foreløpige kulminasjonen med Dissimilis idag, har vi opplevd en markant musikalsk utvikling og fått en mottagelse og en sosial akseptering som vi i utgangspunktet ikke hadde drømt om. Hva dette har betydd i form av selvbekreftelse og posistiv sosial identifisering for de medvirkende aktører, er vanskelig å beskrive, men utfra de signaler jeg har mottatt vil ingen bytte bort tilhørigheten til Dissimilis for noe annet i hele verden.

Når de mest reformivrige er redd for at Dissimilis-bevegelsen vil gå utover den integreringen som etter deres mening er nødvendig for å normalisere livet for psykisk utviklingshemmede lurer jeg på om

de i det hele tatt har kjennskap til kulturaktiviteter for mennesker med psykisk utviklingshemming og andre med sammensatte lærevansker.

At det i løpet av forholdsvis kort tid har dukket opp ca. 100 Dissimilis-varianter i landet og utenfor landets grenser, bekrefter at dette er en modell å satse på.

Mange av disse gruppene har forankring i kommunale musikkskoler hvor – i mange tilfeller – kompetanse er hentet fra Dissimilis Kultur- og Kompetansesenter.

Poenget må være det positive at så mange psykisk utviklingshemmede har funnet en meningsfylt aktivitet som de trives med. Ifølge de siste evalueringer av HVPU-reformen, blir de ikke akkurat overlesset av fritidsaktiviteter. Dette har igjen ført til ensomhet og isolasjon for mange og i liten grad bidratt til å bedre den enkeltes livskvalitet.

Jeg har nå tatt for meg områdene idrett og musikk og mener bestemt at brukerorientert tilbud er det beste for psykisk utviklingshemmede også utfra oppfatninger at: «De som leker sammen leker best».

I konkurranse med andre «normale» vil de komme til kort, mens de gjennom gode tilrettelagte tilbud kan ha stort utbytte av kulturaktiviteter som idrett og musikk.

Kulturell integrering høres flott ut og det er nok av teoretikere som beundrer denne kongstanke, men hvordan fungerer det i praksis???

Kai Zahl

Skjerstad kommune
8100 Missvær, Tlf. 7553 8017

Aure kommune
6690 Aure
Tlf. 7164 6100

Sca Mølnlyche as
P.b. 6627 Etterstad, 0603 Oslo, tlf. 2219 6310

Melhus kommune
7084 Melhus
Tlf. 7287 7500

Martinsen Verktøy & Plastindustri
Ringvn. 13, 3070 Sande i Vestfold
Tlf. 3377 7190

Averøy kommune
6690 Aure
Tlf. 7151 3111

MNTF **Tannlege Tor Frost Nielsen**
Strandgt. 19 - 5013 Bergen
Tlf. 7615 0000

Ullstein kommune
Omsorgsetaten
6601 Sunndalsøra, tlf. 7001 2000

Frei kommune
6520 Rensvik
Tlf. 7152 3067

Mecano Maskinfabrikk
P.b. 33, 6037 Eidnes
Tlf. 7019 0765

Sunndal kommune
Einangvn. 8, P.b. 26
6601 Sunndalsøra, tlf. 7169 1747

KULTUR – ET GODE FOR DE FÅ ?

Foredrag av Statssekretær Irene Valstad, Kulturdepartementet

Statssekretær Irene Valstad

Den norske regjeringens mål er å skape et tryggere og mer rettferdig samfunn, med arbeid for alle og økt livskvalitet for det enkelte mennesket. For å nå dette målet spiller kulturpolitikken en viktig rolle. Å skape grunnlag for menneskelig vekst og utvikling er politikkens viktigste oppgave. De kulturelle impulsene vi mottar er avgjørende for den personlige utviklingen vår, identiteten vår og vår evne til engasjement og innleving. Dette er ikke noe som gjelder en avgrenset elite – heller ikke det store flertallet – men alle. Alle har vi behov for å utvikle og utfolde oss gjennom kunstnerlige inntrykk og uttrykk, gjennom fysisk aktivitet, gjennom naturopplevelser og gjennom fellesskap med andre.

Likevel vet vi at det er store ulikheter i befolkningens deltakelse og utfoldelse i kulturelle aktiviteter. En gruppe som ofte opplever begrensninger i sin mulighet til å delta på lik linje med andre, er personer med funksjonshemming. Ofte skyldes dette manglende tilgjengelighet eller praktisk tilrettelegging. Departementet har i gang et omfattende arbeid for å bedre tilgjengeligheten til aktiviteter og kulturopplevelser for personer med ulike funksjonshemminger. Det gjelder alt fra å øke tilgjengeligheten til kulturbygg og idretts- og nærmiljøanlegg, til døvetolk på teater, og økt utvalg av litteratur på lyd- og punktskrift – for å nevne noe. Mye

av dette arbeidet skjer i samarbeid med andre departementer, og med funksjonshemmedes organisasjoner, bl.a. innenfor rammen av regjeringens handlingsplan for funkjonshemmede. Denne handlingsplanen inneholder en rekke viktige tiltak og prosjekter, hvorav flere allerede er blitt permanente tiltak over det ordinære budsjettet.

Men dette arbeidet er avhengig av et samarbeid mellom mange aktører, og hovedansvaret for det praktiske arbeidet må ligge lokalt. Det har kanskje ikke godt så fort som det burde, men vi opplever også at det nå er i ferd med å utvikle seg en økende forståelse for betydningen av dette arbeidet, og en økende kunnskap om hva som kan gjøres, både i departementene, i kommuner og fylkeskommuner, og i frivillige organisasjoner. Vi merker det ikke minst i pågangen av interessante prosjekter som søkes finansiert. Det er derfor allerede i gang et arbeid med sikte på å videreføre det viktige samarbeidet som har skjedd inenfor regjeringens handlingsplan, ut over handlingsplanperiode som går ut i 1997. Hvilken form dette arbeidet får, vil bli klarlagt i løpet av høsten. Det er et viktig mål for kulturpolitikken å bidra til at alle får tilgang til et godt og variert kultur- og fritidstilbud, så nært som mulig til der de bor. Aktiviteter og felles kulturopplevelser i lokalmiljøet er viktig for å bevare og videreutvikle sosialt samhold og tilhørighet, særlig i en tid hvor mange krefter bidrar til å svekke fellesskap og sosiale bånd. Det er derfor viktig at kommunene – gjennom en rekke reformer de senere år – har fått et økt ansvar for de oppgaver som berører personers dagligliv.

Ansvarsreformen

En av de aller viktigste reformene de siste årene, er reformen for mennesker med psykisk utviklingshemming. Gjennom avvikling av HVPU og institusjonsomsorgen er det fulle ansvaret for å tilrettelegge generelle tjenester for personer med psykisk utviklingshemming, lagt til kommunene. Evalueringen av reformen viser at de fleste personer med utviklingshemming – både de som hadde et tilbud innefor HVPU, og de som ikke hadde det – har fått et bedre samlet tjenestetilbud enn de hadde før reformen.

En av de viktigste forutsetningene for trivsel og økt livskvalitet for personer med psykisk utviklingshemming – som for andre – er at de får mulighet til å utvikle og utfolde seg gjennom kultur- og fritidstilbud som er tilpasset deres ønsker og forutsetninger.

I reformdokumentene legges det vekt på at personer med utviklingshemming skal ha et «kultur- og fritidstilbud – likeverdig med tilbudet til befolkningen for øvrig». Det legges vekt på at kommunene utvikler et nært samarbeid med frivillige lag og foreninger i dette arbeidet, og det foreslås at det etableres samordningsgrupper for kultur- og fritidstilbud for denne gruppen i kommunene. Det understrekes også at en både må gjøre eksisterende tilbud tilgjengelig for personer med psykisk utviklingshemming, og at tilbud i enkelte tlfeller må gis et spesielt innhold som er tilpasset forutsetnigner og interesser til ulike grupper.

Flere har hevdet at kultur- og fritidstilbud er blitt det tapende området i gjennomføringen av ansvarsreformen. I alle fall ble dette hevdet tidlig i reformperioden og evaluering av reformen viser også det.

Nå kan en kanskje forstå at kommunene følte behov for å prioritere boligtilbud og nødvendige tjenester i bolig – samt å skaffe til veie tilfredsstillende sysselsettingstilbud på dagtid – før de rettet full oppmerksomhet mot kultur- og fritidstil-

bud. Kanskje bidrog også staten – med sine signaler – til en slik prioritering. Men en slik rangert prioritering leder lett til den oppfatning at kultur- og fritidstilbud ikke er så viktige. Og når de «viktigste» delene av tjenestetilbudet er på plass, så er det lett at andre «viktige» oppgaver i kommunen krever oppmerksomhet, slik at dette område – som for dem det gjelder oppleves *svært* viktig – ikke får den prioritet den burde hatt. Det er synd dersom det er slik det er, men det er fortsatt mulig å gi dette arbeidet en ny giv. Det er et håp at denne konferansen kan være med å bidra til det.

Et mer sammensatt bilde

Nå viser kartlegginger av kultur- og fritidsaktiviteter blant personer med psykisk utviklingshemming, riktignok et noe mer sammensatt bilde. Jeg baserer meg her hovedsakelig på Jan Tøssebro (1996): *En bedre hverdag? Utviklingshemmedes levekår etter reformen.* (Kommuneforlaget) Dersom vi ser på den *tiden* som benyttes til kultur- og fritidsaktiviteter utenfor hjemmet, så skiller den seg i dag relativt lite fra befolkningen for øvrig. Og de som tildigere bodde i institusjon, benytter i dag omtrent like mye tid til fritidsaktiviteter utenfor hjemmet, som de gjorde før reformen, selv om den tiden benyttes noe mindre til *organiserte* aktiviteter, (litt mer til besøk – hovedsakelig hos slekt, eller hos andre personer med utviklingshemming). De som *ikke* kom fra et institusjonstilbud har et noe høyere aktivitetsnivå, men dette skyldes først og fremst forskjeller i alder og funksjonsnivå.

Dersom en i stedet ser på *innholdet* i aktivitetene, så er variasjonene større. Personer som tidligere bodde i institusjon deltar i dag sjeldnere på aktiviteter som svømming, kor eller lignende, kino, sport og turer i skog og mark, enn tilfellet var før reformen. De er også noe sjeldnere publikum på konserter og idrettsarrangement, mens de deltar noe oftere på dans og diskotek, og på kafé- og restaurantbesøk. De som tidligere *ikke* bodde på institusjon, deltar noe oftere på alle de aktivitetene jeg har nevnt, med unntak av svømming og kafé- eller restaurantbesøk.

Voksne personer med utviklingshemming skiller seg fra resten av den voksne befolkningen ved at de langt *oftere* er på dans eller diskotek, og på kafé- eller restaurantbesøk, mens de sjeldnere er på konserter og utstillinger, eller deltar på privat fest eller selskap. I tillegg er det grunn til å tro at det er forskjeller i hvordan personer med og uten utviklingshemming benytter fritiden hjemme, noe som ikke fanges opp av de undersøkelsene som er gjort.

Vi kan altså konkludere med at den *tiden* personer med utviklingshemming benytter til kultur- og fritidsaktiviteter utenfor hjemmet, er omtrent den samme som for resten av befolkningen, og den har endret seg lite med reformen. Derimot synes deltakelsen i *organiserte* aktiviteter å ha avtatt noe, og aktivitetsmønsteret skiller seg til dels betydelig fra resten av befolkningen.

Enda mer markert blir forskjellene dersom en trekker inn forholdet mellom segregerte og integrerte aktiviteter. I sin undersøkelse finner Tøssebro at det er mindre enn 10 prosent av de tidligere institusjonsbeboerne som «*i høy grad*» benytter fritidstilbud som også benyttes av andre. Hele 60 prosent av nærpersonene hevder at slike tilbud *i liten grad* benyttes, og andelen er omtrent den samme som under HVPU. Personer som *ikke* har bodd i institusjon benytter i noe større grad allmenne tilbud (21 prosent «!i høy grad»), men forskjellene skyldes mer funksjonsnivå, og at disse i mindre grad bor på, eller ved en tidligere institusjon. I tillegg kommer at

fritiden – for de som har egen leiligeht – i stor grad organiseres av omsorgspersonalet.

Hovedbildet er altså at kultur- og fritidstilbud for personer med utviklingshemming ikke er blitt så mye dårligere etter reformen, slik enkelte har hevdet,og slik det kanskje var tidlig i reformperioden. Men tilbudet er heller ikke mye endret med reformen. Selve *livsmønsteret* er nok blitt mer likt det som er vanlig for resten av befolkningen, men voksne personer med utviklingshemming lever fortsatt et langt mer segregert liv enn det som var intensjonen da reformen ble igangsatt.

Jeg tror at kultur- og frititidsområdet er blant de områdene som – potensielt – kan ha aller størst betydning når det gjelder realiseringen av ansvars-reformens intensjoner om normalisering og sosial integrering. Fritidsaktiviteter er viktige sosiale møtepunkter, hvor deltakelse og samhandling skjer ut fra felles interesser. I kulturopplevelsen ligger et spontant og umiddelbart fellesskap som overskrider individuelle forskjeller, enten det er på en konsert eller teaterforestilling, eller på en fotballkamp.

Dette er romantisk ønsketenkning, vil kankje mange si. Nå må vi slippe å få disse svulstige idealene hengende fremfor oss igjen. Vi må stikke fingeren i jorden og erkjenne at disse idealene er urealistiske – for de fleste i alle fall, og at de derfor bare skaper frustrasjon – både for personer med utviklingshemming selv, og for personell og pårørende.

Det kan være mye sunt i en slik jordnær realisme. Jeg tror det er riktig at reformens idelle målsettinger utløste en del urealistiske forventninger, som – når de ikke ble innfridd – skapte både frustrasjon og resignasjon. Men – for å holde meg til mitt eget felt – så tror jeg også at en har tenkt alt for begrenset og tradisjonelt når det gjelder hvilke muligheter som ligger innenfor kutlur- og fritidsområdet, både mht. hva som er mulig å få til, og når det gjelder hva personer med utviklingshemming vil kunne ha glede og nytte av. Mange psykisk utviklingshemmede har hatt liten mulighet til selv å velge hva de vil delta i, og de individuelle erfaringene som slike valg må gjøres ut fra, er for mange begrenset. Det må derfor være et mål i seg selv å utvide denne erfaringen, og dermed også øke den reelle valgmuligheten. I dette arbeidet kreves oppfinnsomhet og kreativitet, noe jo nettopp kulturlivet skulle ha rikelig av?

Hva kan gjøres?

I stedet for å bruke tiden på å fortelle om hva vi (departementet, staten) har gjort på dette området, (det gjorde jeg på en konferanse i Trondheim i vår og foreligger i en konferanserapport) eller forsvare det vi ikke har gjort, så skal jeg heller prøve å peke på noen av de ting som kan, og etter min mening bør gjøres. Selv om jeg ikke henviser direkte, så bygger det jeg sier på erfaringer som er gjort både i norske kommuner, og i andre land. Selv om den norske ansvarsreformen på mange måter er unik i sin gjennomgripende endring på få år, så er det en rekke land som i løpet av de siste årene har bygd ned den tradisjonelle institusjonsomsorgen, og erstattet denne med lokale tilbud. Det er derfor også mange land som har arbeidet med å etablere kultur- og fritidstilbud for personer med utviklingshemming i lokalmiljøet.

La meg for det første starte med å understreke at jeg mener kultur- og fritidstilbud for personer med utviklingshemming primært bør være et ansvar for de som ellers arbeider med kultur- og fritidsspørsmål i kommunene – selvsagt i samarbeid med det frivillige kulturlivet.

Departementet har støttet en del konkrete prosjekter på dette området, men vi har kanskje ikke vært flinke nok til å understreke betydningen av at den lokale kulturadministrasjonen her må være initiativtaker, og ha det primære og koordinerende ansvar. I stedet er det i mange kommuner helse- og sosialadministrasjonen som administrerer kultur- og fritidstiltak for denne målgruppen, noe som ikke er i tråd med reformens intensjoner.

Med det tette samarbeidet som er mellom kommunene og fylkeskommunene vil det også være et ansvar for kulturmyndigheten i fylkeskommunene å sørge for at de som arbeider med og for psykisk utviklingshemmede, får nødvendig «oppbacking». Fylkeskommunen bør, etter min mening, utarbeide egne sektorplaner for denne gruppen. Det kan bidra til å ansvarliggjøre alle organisajoner og institusjoner.

For det andre må hovedprinsippet være at personer med utviklingshemming – så vel som andre med funksjonshemming – inkluderes i de *ordinære* kultur- og fritidsaktivitetene.

Stortingsmeldingen om reformen la stor vekt på at de allmenne kulturtilbudene må kunne nå frem til alle, uten hensyn til evner, sosial bakgrunn eller alder. Hovedstrategien nå må være å øke tilgjengeligheten til ordinære tilbud, og å gi personer med funksjonshemming tilstrekkelig individuell støtte, til å delta sammen med andre, i stedet for å utvikle spesielle eller segregerte tilbud for visse grupper. Selvsagt kan det i visse situasjoner være nødvendig eller tjenlig å utvikle spesielt tilrettelagte tilbud, men også disse kan ofte med fordel formidles som allmenne tilbud.

Jeg har lyst til å legge litt spesiell vekt på det vi kaller allmenne kultur-tilbud, som musikk, teater, bildende kunst osv. Særlig fordi det ikke er denne delen av kulturlivet vi først tenker på når det gjelder personer med utviklingshemming. Slike tilbud – som gjerne kalles «finkultur» – oppfattes av mange som vanskelig tilgjengelige for folk flest, og dermed lite aktuelle for personer med utviklingshemming. Sannsynligvis er det slik, at dersom en klarer å gjøre denne type tilbud bedre tilgjengelig for personer med utviklingshemming, så vil vi også kunne nå langt flere av den øvrige befolkningen med slike tilbud.

Det er f.eks. ikke så mange som besøker kunstutstillinger i Norge (1,7%), men andelen er langt mindre blant personer med utviklingshemming, enn blant andre (0,6%). De fleste vil kanskje si at det er naturlig. Slike utstilinger er jo ofte så vanskelig å forstå! Her vil kunstneren gjerne innvende at vi er *alt* for opptatt av å skulle forstå – at behovet for forståelse står i veien for opplevelsen. Den viktigste grunnen til at bare 0,6% av personer med utviklingshemming besøker en utstilling i løpet av et år, er nok at andre mener de ikke vil ha utbytte av det. Hvordan kan personer med utviklingshemming få utbytte av en kunstutstilling?

For det første kan kunstutstillinger være så mangt, og det første en bør gjøre er selvsagt å skaffe skikkelig informasjon om hvilke utstillinger som finnes – eller som kommer – og spesielt anbefale utstillinger en mener personen vil ha utbytte av. Det finnes kanskje lokale kunstforeninger som kan gi slik informasjon, eller – aller helst – komme og presentere innholdet i sitt program. Hvor mange kommuner sikrer at personer med utviklingshemming får slik informasjon?

Videre kan en etablere et samarbeid med kunstforeninger eller enkeltkunstnere for å gjøre utstillingene bedre tilgjengelige. Det kan handle om alt fra fysisk tilgjengelighet, lettfattelig skriftlig informasjon, og spesielt tilrettelagte omvisninger

hvor kunstneren selv forteller hva hun eller han ønsker å formidle, og måten bildet eller skulpturen blir til. På den måten kan en gjøre utstillinger mindre fremmed, ikke bare for personer med utviklingshemming, men også for andre. Jeg tror det vil kunne skape bedre kommunikasjon med en stor gruppe som føler seg fremmed overfor kunsten, og jeg tror – ikke minst – det kan skape større interesse og trygghet hos støttekontakter, fritidsassistenter, eller andre som står personer med utviklingshemming nærmest, og dermed øke sannsynligheten for at det blir *flere* utstillingsbesøk.

Vi kunne argumentere omtrent på samme måten for museer, selv om mange museer allerede har gjort mye når det gjelder å skape en mer levende formidling og opplevelse. Et annet tilbud – som dessverre er noe geografisk skjevfordelt i vårt land – er *teater*. Der det finnes et fast teatertilbud, vil de ansvarlige ganske sikkert være åpne, både for synspunkter på oppsett, og for samarbeid om å utvikle spesielt tilrettelagte oppsetninger. Det «spesielt tilrettelagte» kunne her være alt fra å redusere vanskelighetsgrad og lengde på forestillingen, til å finne måter å bedre kommunikasjon med publikum. I tillegg bør det legges stor vekt på å gi grundig informasjon om innholdet i forestillingen på forhånd, aller helst av regissøren eller av en av skuespillerne.

En slik forestilling vil sikkert også fungere som en god barne- eller familieforestilling, og bør selvsagt ikke annonseres som en «spesielt tilrettelagt forestilling» for personer med psykisk utviklingshemming. En kunne heller legge vekt på å nå «et bredere teater-publikum», og dermed rette seg mot grupper som ellers sjelden går på teater. Men det er viktig å understreke at også ordinære oppsetninger gjøres mer tilgjengelige gjennom spesielt tilrettelagt forhåndsinformasjon.

Det samme prinsippet gjelder for konserter innenfor den mer «klassiske» sjangeren. Fordi mange opplever slik musikk fremmed og vanskelig tilgjengelig, så er sjansen liten for at personer med utviklingshemming oppfordres eller gis mulighet til å delta. Også her står ofte forestillingen om at «det er for vanskelig», i veien for opplevelsen. Men med ett velvalgt repertoar, litt kortere konserter enn vanlig, og med større vekt på muntlig kommunikasjon med publikum, vil de aller fleste personer med utviklingshemming – og de aller fleste andre – kunne få en rik musikkopplevelse, uten å være en «kjenner» av klassisk musikk.

Jeg må også nevne biblioteket. De fleste vet for lite om hva et moderne bibliotek kan yte av tjenester. Dette skyldes nok både at bibliotekene ikke har hatt tradisjoner for å markedsføre sine tjenster offensivt, men også at det er vanskelig å bryte forestillingen om biblioteket som litteraturmuseum – et stille sted som huser gamle og utslitte bøker, av forlengst avdøde norske forfattere. I stedet er biblioteket i dag en av våre beste – og ofte mest moderne – kulturformidlere, med en høyt kvalifisert stab, som i tillegg til å formidle det meste av både gammel og ny litteratur på trykk, også formidler film, lydbøker og – etter hvert – også CD-rom. Det er viktig at de som arbeider med kultur- og fritidstilbud for personer med psykisk utviklingshemming, har et nært sammarbeid med biblioteket, som vil kunne være behjelpelig både med å finne fram til hva den enkelte kan ha interesse eller nytte av, og skaffe til veie alt som er tilgjengelig på tekst, lys eller bilde. Tilbudet av både lettlest-bøker og lydbøker er idag raskt økende.

Andre fritidsaktiviteter

Jeg må også si litt om andre fritidsakti-

viteter, fordi det også her er mange forbedringer som kan gjøres. Jeg vet at det i mange kommuner gjøres et flott arbeid, både i musikkskoler og ungdomsklubber, og av den lokale voksenopplæringen. Det eksisterer en mengde flotte musikkgrupper, turgrupper og fotballag, og både kommunene og frivillige organisasjoner arrangerer en rekke tiltak, kurs og aktiviteter. Men vi har også sett at svært mye av denne aktiviteten organiseres som spesielle tiltak for personer med utviklingshemming, og at personer med utviklingshemming bare i begrenset grad deltar i aktiviteter sammen med andre. Jeg mener ikke at det er noe galt i å skape aktiviteter spesielt for personer med utviklingshemming. Jeg har ofte opplevd hva slike tilbud betyr. Både lokalt, nasjonalt som f.eks. «sommerlekene» og sist nå i Atlanta under Paralympic hvor klassen psykisk utviklingshemmede deltok i noen friidrettsøvelser og svømming. Men det må likevel være en oppgave å øke deltakelsen i ordinære aktiviteter. Kanskje ikke først og fremst til erstatning for spesielt tilrettelagte aktiviteter, men et tillegg til disse aktivitetene.

Jeg vil peke på et par ting som kan være viktig i så måte.

Jeg vet at det i enkelte kommuner har vært en tendens til å benytte ressurser som ellers ville bli brukt til støttekontakt, til å ansette fritidsassistenter. Fritidsassistenter kan selvsagt være en ypperlig ressurs for å aktivisere personer med utviklingshemming. Men dersom en reduserer den individuelle støtten som støttekontakten er ment å være, så gjør en det vanskeligere for mange å delta på det de selv ønsker, og reduserer muligheten for å kunne delta i ordinære aktiviteter sammen med ikke utviklingshemmede. Det er den individuelle fleksibiliteten, og dermed også friheten – som for oss er en selvfølge – at støttekontakten er ment å representere. Dersom denne erstattes av en ressurs som rettes mot flere, så øker sannsynligheten for at tjenesten får et mer kollektivt tiltakspreg, og den enkeltes innflytelse og valgmulighet reduseres.

Det er også en del kommuner som benytter det som ellers ville vært støttekontaktmidler, som tilskudd til frivillige lag og foreninger. Igjen er det selvsagt veldig fint at en involverer den frivillige kultur- og fritidssektoren, noe som har vært et uttalt mål i reformen. Det er vel snarere en opfatning at dette foreløpig har vært for lite utnyttet. Men igjen, når midlene benyttes som generelle tilskudd, i stedet for til individuell støtte, så øker trolig sannsynligheten for at ressursene anvendes til spesielle gruppe-aktiviteter, i stedet for støtte til å delta i ordinær aktivitet.

Det er også en erfaring at denne type samarbeid med frivillig sektor oftest har innvolvert større foreninger og lag – idrettslag i størst utstrekning – som kanskje gir «mest aktivitet for pengene» men samtidig øker sannsynligheten for segregerte gruppeaktiviteter. I et interessant arbeid som er drevet i Molde kommune, var erfaringene at intensjonene om normalisering og integrering var lettest å få til i samarbeid med små – gjerne svakt organsierte – lag, som tur- og friluftsorganisasjoner. I Stortingsmeldingen om reformen presiseres det at lag og foreninger «må informerast og motiverast til å drive verksemda si slik at også menneske med psykisk utviklingshemming vil ha glede av å delta», og det sies at «støttekontakter bør brukes til å hjelpe funksjonshemma til å etablere kontakt med fritidstilboda – og til å lære å være sjølvstendige i forhold til desse». Uten den individuelle hjelpen som støttekontakten kan være, blir den enkelte langt mer avhengig av de spesialsydde tiltakene.

Jeg mener det er en plikt også for de som mottar offentlig støtte til sin virk-

somhet, at de skal ha et tilbud som inkluderer alle. Her ligger kanskje en redsel både i organisasjonene for disse opgavene og hos de som ønsker et tilbud. Også her kan støttekontaktene være viktig for kommunikasjon og etablering av et slikt tilbud i organisasjonene. Støttekontakten må også lære den psykisk utviklingshemmede de tilbud som ekstisterer, først da vil den psykisk utviklingshemmede selv kunne velge.

Vi har alle et ansvar!

Til slutt har jeg lyst til å understreke at vi *alle* har et ansvar når det gjelder å bidra til at personer med utviklingshemming – og andre som er i risiko for å bli stengt ute – inkluderes i det ordinære samfunnsfellesskapet. Igjen står jeg i fare for å bli beskyldt for å romantisere, men det er ikke mindre riktig av den grunn. Fortsatt er det nok mange som føler seg usikre i forhold til personer med utviklingshemming, selv om ansvarreformen har bidratt til å gjøre dem til en langt mer naturlig del av det sosiale landskapet.

Jeg tror mange er av den oppfatning at det kreves spesielle kunnskaper for å være sammen med personer med utviklingshemming – og at det derfor må være «kommunens ansvar» å sikre kvalifiserte personer de kan forholde seg til. Det kan nok også være trekk ved den kommunale omsorgen som bidrar til å *forsterke* slike oppfatninger. De fleste personer med utviklingshemming bor i ulike former for bofellesskap eller samlokalisert bolig, hvor det nesten alltid er omsorgpersonale tilstede, og hvor aktiviteter lett får et kollektivt preg som det kan være vanskelig for andre å komme inn i. Omsorgspersonalet har kanskje også – i større grad enn nødvendig – følt et behov for å «skjerme» de som de har et ansvar for, slik at de spontane møtepunktene med andre blir få.

Igjen er det naturlig å nevne støttekontaktene, som her har en viktig funksjon som formidler av kontakt, gjennom å legge til rette for naturlige møtepunkter, og for å hjelpe til med å ta den første kontakten. Jeg vet at det også er mange støttekontakter som føler seg usikre i denne rollen. Det er viktig å gi støttekontakter en viss skolering, gjennom kurs og veiledning, herunder også kunskap om det lokale kulturlivet og dets mangfold og at de har noen å henvende seg til når de støter på vanskelige avgjørelser. Jeg kan nevne at vi er i ferd med å få utviklet et tilbud om støttekontakt-arbeid som eget valgfag i videregående skole, for å øke unges kunnskap og motivasjon for å gå inn i slike funksjoner.

Men også støttekontakten kan ha den effekt at andre føler mindre ansvar. **Jeg vil ikke gi meg på det at vi alle har et ansvar**, og at vi bør være mer aktive i å hindre at andre stenges ute. Her tror jeg at reformens ideelle intensjoner – eller måten de er blitt forstått på – kan ha bidratt til å skape noen idealer og forestillinger som har hindret oss i å komme så langt som vi kunne.

Idealet om det «spontane og gjensidige vennskapet» som det eneste ekte uttrykket for normalisering og integrering, kan komme i veien for at personer med utviklingshemming får utvidet og beriket sitt sosiale nettverk. Jeg tror de fleste av oss er alt for redde for at ting skal bli *kunstig*. Vi føler oss beklemt ved følelsen av at det er vi som gjør noe for *dem*, og vi føler at vi egentlig skulle ha opplevd et mer spontant ønske om å være sammen med *dem*.

Jeg tror det er viktig at vi erkjenner – og aksepterer – at det gjensidige vennskapet mellom personer med og uten utviklingshemming sjelden oppstår spontant. At det ofte krever den «førstehjelp» som en støttekontakt eller andre kontaktpersoner

representerer, og at det fra vår side kan kreve et aktivt valg, på en litt annen måte enn det gjør i forhold til andre relasjoner. Uten slike bevisste valg vil personer med utviklingshemming lett bli systematisk *bortvalgt*.

Jeg mener f.eks. at det burde være mulig å oppfordre personer som ikke har noen «formell relasjon» til personer med utviklingshemming, om av og til å invitere noen med når en ellers har tenkt seg på konsert eller fotballkamp, eller bare en tur på byen. Det er sikkert noen som går på treningsstudio, som kan være en fast kontakt, som kan hjelpe litt til rette og gi litt sosial støtte. En bør i det hele tatt kunne oppfordre mennesker til å gjøre det mange sikkert kan tenke seg, men ikke gjør uoppfordret.

Anders Gustavsson viser hvordan personer som beskytter seg mot slike kontakter, hovedsakelig gjør det av frykt for å skape forventninger de ikke makter å følge opp – at det skal være vanskelig å sette grenser. Da kan kontakten med en støttekontakt ofte være god å ha, selv om denne frykten som regel er ubegrunnet.

Det er også viktig at en ikke undervurderer betydningen av de ofte nære relasjonene som personer med utviklingshemming har til støttekontakter, omsorgspersoner og andre personer med utviklingshemming, men et bredere nettverk er viktig for å få nye erfaringer, og for å øke sannsynligheten for nye relasjoner. Gjennom litt oppfinnsomhet, litt mindre frykt for å være til bry – eller for å bli «brydd», og litt sunn realisme, tror jeg det er mulig å komme en god del lengre i den retning reformen hadde som intensjon.

Helt til slutt

Da Hallan län i Sverige gjennomførte sin kommunaliseringsreform ble det opprettet prosjektgrupper i hver kommune, for å utarbeide strategier og tiltak på kultur- og fritidsområdet. En la her vekt på at tilbud og aktiviteter så langt som mulig skulle tilrettelegges innenfor ordinær aktivitet. Jeg vet at nesten halvparten av kommunene også i Norge opprettet egne arbeidsgrupper for kultur- og frititdsspørsmål, da kommunene planla tiltak og tjenester i forkant av reformen. Men dette var en del av et planarbeid, og det skjedde stort sett før kommunene kjente de som enda da hadde et institusjonstilbud.

Jeg mener at det er svært viktig at vi kommer videre i dette arbeidet, og at det legges langt større vekt på individuell tilrettelegging, og på tilpasning av ordinære tilbud, enn det som har vært tilfellet inntil i dag. Vi har prøvd å peke på noen av de muligheter som eksisterer. Vi har også sett at et slikt arbeid bør involvere et bredt utvalg av aktører, og det er et spørsmål som en kanskje på nytt burde vurdere å etablere lokale prosjektgrupper for å sette ny fart i dette arbeidet. Nå har andre tjenester fått «satt seg», og alle har gjort rikelig med erfaringer, og det vil trolig være et helt annet grunnlag for å vurdere de muligheter som finnes. Ved aktivt å involvere de aktørene jeg har nevnt, og ved å legge stor vekt på direkte brukermedvirkning, tror jeg de fleste vil bli overrasket over hva som vil være mulig å få til. Jeg tror også at det ikke bare ville komme personer med utviklingshemming til gode, men også en rekke andre grupper, og trolig det lokale fellesskapet som helhet.

Takk for oppmerksomheten!

Sov Visnes ?

En kommentar til artikkelen «Vitenskapskongress i Helsingfors», Rapport 4/96.

Ovennevnte spørsmål stilles i et brev til Rapport av tre norske samfunnsvitere som holdt innlegg på IASSIDs vitenskapskongress i Helsinki i juli i år. Bakgrunnen for spørsmålet er min rapport fra kongressen i forrige nummer av bladet der jeg skriver at bare to norske stemmer hørtes. Og ikke før har jeg åpnet brevet fra de tre, så ringer en fjerde person og sier at han også var der med innlegg.

Så kan man gjerne lure på om jeg sov. I alle fall våknet jeg da henvendelsene kom, for når først ett av mine poenger var at vi fra Norges side kunne ha bidratt mer, må det bare medgis at det var en tabbe ikke å ha fått med alle.

Til min unskyldning får jeg si at listen over personer som sto for ulike presentasjoner teller 1057 navn og at jeg for min del bare hadde merket meg ut innledere utenfor Norden.

For å gjøre bot på skaden skal jeg her presentere de fire som representerte norske synsmåter. Først de tre som skrev. Titlene har jeg fra programmet; her litt fritt oversatt fra engelsk.

Sosiolog **Kari Wuttudal** fra avdelingen for sosialt arbeid ved universitetet i Trondheim innledet i sesjonen "Støtte til en tilværelse i samfunnet" med tittelen "Er mitt hjem mitt hjem ? Hvordan organisatoriske aspekter innvirker på livet i hjemmet og på kvaliteten på omsorgstjenestene."

Kari Wuttudal

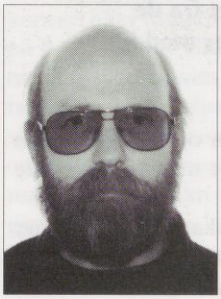
Borgunn Ytterhus

Sosiolog **Borgunn Ytterhus** fra institutt for sosiologi ved universitetet i Trondheim innledet i en sesjon om sosial integrering med tittelen "Teoretiske overveielser over forskningstilnœrming til samhandling mellom førskolebarn med og uten psykisk utviklingshemning."

Cand socion **Inger Marii Tronvoll** fra Norsk senter for Barneforskning i Trondheim innledet i en sesjon om utvikling av samfunnets politikk overfor funksjonshemmede i ulike kulturer med tittelen "Brukermedvirkning i desentraliserte tjenester for funksjonshemmede barn i Norge."

Inger Marii Tronvoll

Hans Jørgen Berntsen

Spesialpsykolog **Hans Jørgen Berntsen** fra habiliteringstjenesten i Akershus innledet i en sesjon om intervensjoner overfor personer med autisme under tittelen "Bruk av fotografiske aktivitetsplaner som støtte for å organisere sammensatte responskjeder for barn med autisme og psykisk utviklingshemning."

Dermed regner jeg med å ha komplettert rapporten fra Finland, og kan i og for seg annullere min litt nedslående kommentar om at vi burde kunnet ha deltatt med mer enn to.

Det er gledelig at vi har hatt med så mange som seks ved en slik anledning. Skal vi i Samordningsrådet lære noe av dette, måtte det kanskje være at vi ved neste korsvei bidrar til å samordne den norske innsatsen.

Tor Visnes

! Har du abonnert på Rapport? !

Bruk påmeldingsslipp på nest siste omslagside.

Hverdagsliv i en reformtid

Marit Sundet

Det foreligger etter hvert en god del rapporter fra forskere som på en eller annen måte har beskjeftiget seg med reformen av tiltak og tjenester for mennesker med psykisk utviklingshemning. Flere av dem er gjengitt i Tor Inge Romørens bok "HVPU-reformen i forskningens lys". Èn av dem som figurerer på Romørens innholdsliste er sosialantropologen Marit Sundet ved Nordlandsforskning.

Hennes rapport er nå kommet som egen bok utgitt av Nordlandsforskning. Boken tar for seg det samme forskningsfeltet som artikkelen i Romørens bok, men gir som frittstående dokument mer av bakgrunnen for Sundets innfallsvinkel til problemstillingene.

Rapporten er tilknyttet evalueringen av reformen som Nordlandsforskning har hatt en stor del av ansvaret for. Prosjektet "Hverdagsliv" er ett av to prosjekt som er finansiert gjennom Norges Forskningsråds program "Velferd og samfunn".

Hensikten har vært å supplere den strukturelle forskningen med en studie der perspektivet er omsorgen og reformen "sett nedenfra".

Marit Sundet tar i rapporten for seg fem personer som på ulikt vis er berørt av HVPU-reformen. Alle fem har bodd i institusjoner for psykisk utviklingshemmede, og alle fem bor i egne boliger i dag.

Innfallsvinkelen er enkelt sagt "Hva skjer i dagliglivet ?" Marit Sundet slår fast at hverdagslivet oppleves som det mest selvfølgelige som finnes med rutiner og gjøremål vi tar for gitt. Hun sier at vi bare er bevisste på, og reflekterer over, deler av selvfølgelighetene mens storparten av det som strukturerer hverdagen tar vi for gitt uten å få øye på det.

Med en av sosialantropologiens metoder; deltagende observasjon, har hun gått inn i hverdagslivet til fem ulike individ for å prøve å lære noe om hvilke strukturer som er med på å styre livene deres. Hvilket innhold hverdagen faktisk har, og hva dette har å si for den enkeltes livskvalitet.

De fem Arne, Kjell, Gunnar, Mona og Johan-Inge har vidt forskjellig bakgrunn, vidt forskjellige forutsetninger og vidt forskjellige behov for bistand. Det de har felles er behovet for spesielt tilrettlagt bistand som følge av psykisk utviklingshemning.

Alle fem bodde i institusjoner for mennesker med psykisk utviklingshemning

på det tidspunktet Marit Sundet kom i kontakt med dem i 1991. Hun har derfra fulgt dem i ca fire år, og har i løpet av denne tiden blitt ganske godt kjent med dem som personer.

Det fine med boken er at Marit Sundet gjennom hele prosessen har klart å holde fast i beskrivelser og tolkninger av den enkeltes opplevelse av hendelser i hverdagen, og ikke har falt for fristelsen til å legge sine egne opplevelser av situasjonene til grunn.

Hun skriver imidlertid at hun utallige ganger i løpet av prosjektet målte brukernes livssituasjon opp mot materielle forbedringer og høynet standard, og tolket dette som positive opplevelser. I mange tilfeller, sier hun, at hun måtte erkjenne at hennes egne tolkninger ikke stemte overens med opplevelsene til de personene hun studerte.

Rapporten viser tydelig at mennesker med psykisk utviklingshemning ikke er en ensartet gruppe.

I den forstand er rapporten et viktig dokument for alle som driver planlegging av eller har ansvar for tiltak og tjenester til psykisk utviklingshemmede.

Gjennom beskrivelsene av den enkeltes bakgrunn, av den historien hver enkelt har i reformtiden, av det de kommer fra og det de går til, får rapporten - uten å være eksplisitt - frem mange av de ulyksalige sidene ved å planlegge og gjennomføre tiltak som om alle med lærevansker har felles bistandsbehov.

Her får vi beskrevet et kjærlighetsforhold som ikke får utvikle seg fordi "noen" ikke vil ta de involverte på alvor, men mener at de selv, som personale, vet hva som er best for brukerne.

Vi får lære om han som vil bli arbeidskar, men som får vansker på veien fordi "systemet" ikke har ører som er store nok til å fange opp det *han selv* prøver å formidle om sine ønsker og forventninger.

Vi får historien om han som opplevde at han ble sviktet av sine nærmeste i ungdommen og plassert i institusjon langt fra hjemmet, uten at han selv var forberedt på det.

Siden i livet er det sviket som styrer hans opplevelse av det som skjer rundt ham, uten at alle som skal hjelpe ham vet eller forstår det. Når han ikke selv kan fortelle det, er det *han* som blir "den vanskelige".

Og vi blir kjent med han som nok får en bedre bolig, men som på grunn av endringer i omsorgsformene helt klart blir mer ensom, frustrert og ulykkelig selv om hverdagen materielt sett er blitt bedre.

Ved presentasjonen av Romørens bok ble det sagt at man med basis i forskningen kunne hevde at 70% av de psykisk utviklingshemmede har fått det bedre, 20% har det som før mens 10% har fått det verre.

Marit Sundets rapport viser det meningsløse i den typen generaliseringer.

Første etappe i reformen var å gi mennesker med psykisk utviklingshemning bedrete *boforhold*. I så måte er det mulig at forholdet er 70 / 20 / 10.

Et bedre liv kan vi ikke si at vi har gitt dem før vi er sikre på at hver enkelt får individuelt tilpasset bistand på sine egne premisser. Det krever i så fall en helt annen planinnsats og en helt annen type kompetanse enn den som skulle til for å reise 5000 boenheter i løpet av fem år.

Hvis vi ikke er forsiktige med å blande sammen en god bolig med et godt liv, risikerer vi at reformens intensjoner forblir utopi.

Marit Sundet
Hverdagsliv i en reformtid
Nordlandsforskning, Bodø 1995
Nfrapport nr 25/95, 160 sider, kr 100,–

Tor Visnes

Institusjonsnedbygging og en tilværelse i samfunnet

For interesserte foreligger nå en ny bok med tittelen *Deinstitutionization and Community Living, Intellectual disability services in Britain, Scandinavia and the USA*. Boken er en samling artikler redigert av Jim Mansell og Kent Ericsson og kom i sommer ut på den britiske avdelingen av Chapman & Hall.

Hovedtema for boken er som tittelen mer enn antyder veien bort fra institusjonene og over til en normalisert tilvœrelse i samfunnet utenfor for mennesker med psykisk utviklingshemning.

Det interessante med denne samlingen artikler er at den tar for seg, og sammenligner utviklingen i såvidt ulike samfunn som Storbritania, USA og alle de skandinaviske landene.

Boken er organisert i fire deler der den første handler om avvikling av institusjoner, og der eksempler gis fra flere konkrete nedbyggingsprosjekt.

Del to er viet, og gir eksempler på ulike former for service i de åpne omsorgssystemene. Blant annet beskrives boliger i Sverige og omsorgsprogrammer i USA.

Den tredje delen har virkningen for brukerne som utgangspunkt. Her beskrives såvel den umiddelbare psykologiske effekten av deinstitusjonalisering i Finland som resultatene fra tilsvarende tiltak i Connecticut i USA, i Storbritania samt av overgangen til samfunnsbaserte tjenester i Norge.

Den fjerde og siste delen omhandler hvilken virkning reformene har for brukernes familier både når det gjelder meninger og holdninger.

Både redaktørene og de enkelte forfatterne har lagt vekt på å få frem nyanserte synsmåter og unngå bastante, dogmatiske konklusjoner.

De som arbeider med disse spørsmålene i praksis, eller for eksempel i undervisning vil finne mye interessant stoff i denne samlingen.

Blant forfatterne finner vi to norske, nemlig Johans Tveit Sandvin ved Nordlandsforskning og Jan Tøssebro ved universitetet i Trondheim.

Deinstitutionalization and Community Living
Intellectual disability services in Britain, Scandinavia and the USA
Edited by Jim Mansell and Kent Ericsson
Chapman & Hall, London 1996,
ISBN 0 412 57010 6
280 sider

Tor Visnes

En bedre hverdag?

Har psykisk utviklingshemmede fått en bedre hverdag etter HVPU-reformen? • Ble levekårene for utviklingshemmede bedre? • Kan levekårene i dag regnes som akseptable? • Er det opstått store forskjeller mellom ulike grupper av utviklingshemmede? • Har det skjedd en reell integrering i samfunnet? Dette er spørsmål som drøftes i Kommuneforlagets nye utgivelse «En bedre hverdag? Utviklingshemmedes levekår etter HVPU-reformen.»

Forfatteren, Jan Tøssebro, drøfter konkrete spørsmål som boforhold, arbeid, fritid og sosiale nettverk, men gir også en grundig gjennomgang av de historiske forutsetningene for HVPU-reformen. Målet med reformen var å gi utviklingshemmede mennesker bedre levekår. Forfatteren har sammenlignet forholdene etter reformen for dem som kom fra institusjonene (HVPU), med forholdene for dem som ikke kom fra institusjonene, men hadde bodd hos pårørende.

De siste fem-seks årene er omsorgen for psyksik utviklingshemmede endret i betydelig grad. Ut fra idealer som normalisering og integrering i samfunnet er alle institusjoner for utviklingshemmede nedlagt, og kommunene står overfor nye utfordringer. Med HVPU-reformen ble særomsorgen avviklet, og ansvaret for tiltak og tjenester ble overført til kommunene. Tjenester for utviklingshemmede er lagt til etater som yter tilsvarende tjenester for alle som har behov for dem, bl.a. undervisningsetat, kulturetat, sosialetat og boligkontor.

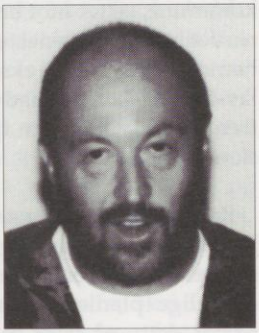
Forfatteren drøfter også grensene for hva man politisk kan vedta. Mye tyder på at HVPU-reformen kan sies å være vellykket innenfor rammene av hva det er mulig å sette i verk gjennom vedtak, men at det er vanskelig å endre mellommenneskelige forhold gjennom vedtak. Boforholdene er blitt bedre; boligene bærer mer preg av hjem enn av institusjon, men hva med arbeid, fritid og nabolag? Mennesker med psykisk utviklingshemming flyttet i mange tilfeller inn i nabolaget etter reformen, men ble de dermed integrert i hverdagen til folk flest? **De fleste hilser på en psykisk utviklingshemmet nabo, men ber vi ham eller henne på kaffe?** Arbeidsmarkedet er hardt, hva slags arbeid kan psykisk utviklingshemmede få, og hvor mye innpass har psykisk utviklingshemmede i f.eks. de lokale idrettslagene?

Hva mener de pårørende om reformen? De var skeptiske i utgangspunktet, men hva synes de nå? Forfatteren konkluderer med at de fleste pårørende er mindre skeptiske enn de var, men at de egentlig bare synes det er boforholdene som er blitt vesentlig bedre. Når det gjelder arbeid, fritid og forhold til mennesker i samfunnet er det ikke skjedd store endringer. Slik sett sammenfaller de pårørendes syn med de øvrige funnene i undersøkelsen.

På bakgrunn av funnene reiser forfatteren til slutt spørsmål om HVPU-reformen egentlig var vellykket for bare de best fungerende, mens de dårligst fungerende kanskje hadde trengt institusjonene. Han argumenterer mot en slik forståelse.

Jan Tøssebro: En bedre hverdag? Utviklingshemmedes levekår etter HVPU-reformen.
ISBN 82-446 0362-3 BM, 237 sider, kr. 278,–
Kommuneforlaget 1996

Nettverksbygging som strategi i kommunal planlegging

Luke Moynahan

– kan kommunen planlegge for frivillig sektor ?
– hvordan stimulere gode krefter i lokalmiljøene ?
– gode eksempler på nettverksbygging

Luke Moynahan, Glenne senter

I forhold til det første spørsmålet så er svaret ikke bare - "Ja, kommunen ***kan*** planlegge for frivillig sektor", men " kommuner gjør det allerede". Jeg hadde ønsket at spørsmålet hadde lydet " Kan kommunen planlegge ***sammen med*** frivillig sektor ?". Viktig er det uansett å sørge for at kommunen ikke planlegger ***på vegne av*** frivillig sektor. Jeg skal komme tilbake til hvorfor litt senere.

Jeg oppfatter trendene i den kommunale tilretteleggingen for nettverksbygging som ganske positive i det vi nærmer oss år 2000. Tiden tillater ikke en grundigere gjennomgang av de faktorene som underbygger denne optimisme, men jeg vil gjerne nevne Verdens Helse Organisasjons ***Ottawa charteret om helsefremmende arbeid*** (WHO 1986), som virkelig satte nødvendigheten av folkelig deltagelse i utforming av helse-og sosialetjenester og arbeidet for å styrke folkets "eget ansvar for egen helse" i fokus. Den norske oppfølging, slik det beskrives i bl.a. "Helse for alle", viser en vilje til å sikre målene for helsefremmende arbeid som charteret fordrer. Mye arbeid gjenstår selvfølgelig, men den offentlige interesse for nettverksbygging og interessen for utvikling av "hjelp til selv-hjelps strategier", opplever jeg som positive tendenser.

Den teknologiske utvikling av kommunikasjons/datanettverk vil også kunne lette nettverksbygging. Da tenker jeg på nettverk som forbinder både tjenestebru-

kere og tjenesteytere med hverandre. Sosialdepartementets støtte til KEKS - Kommunenes Elektroniske Konferanse System (en BBS base, lokalisert i Surnadal kommune, rettet mot brukere og ytere innenfor omsorgstjenester for funksjonshemmede) er et flott eksempel på støtte til lav-terskel/lav-kostnad nettverk som fremmer utvikling av tjenester for funksjonshemmede.

Kanskje aller viktigste - slik jeg ser det har integrasjons-tankegang sjelden stått sterkere og hatt en mer sentral plass i den offentlige planleggingen enn i dag. Jeg påstår dette på tross av en del funn om sosial isolasjon i kjølvannet av ansvarsreformen (jfr. undersøkelser foretatt av Hansen 1994, Sandvins 1994).

Hvis jeg får lov til å foreta et lite sidesprang her ... Jeg påstår at integrasjonstankegang står sterkere enn noensinne på tross av den siste tidens oppslag om fremmedhat og eksludering overfor innvandrere. Man behøver bare å se på effekten av forholdsvis enkle mobiliseringsarbeider i Brummundal og Hokksund for å se at kommunale myndigheter kan lykkes i integreringsarbeidet, bl.a. gjennom tilrettelegging for nettverksbygging. Tanken er, for så vidt, enkel - ikke brenne over alle broer til ungdom som har rotet seg bort i, og til dels blitt fanget i rasistisk miljø, og i tillegg styrke det anti-rasistiske arbeidet i kommunen, på arbeidsplassene, i skolene osv.

Rasist aktivitet i disse kommunene er nesten utradert. Lignende arbeid er nå i full gang i Stokke kommune etter et rasistisk motivert forsøk på å brenne ned en bolig som huset en irakisk familie. Det er innlysende å følge med arbeidet i Stokke fordi jeg oppfatter dette arbeidet som nokså typisk for hvordan kommuner legger betingelser til rette for nettverksbygging.

I dette tilfellet hadde familien blitt utsatt for trakassering over lengre tid fra rasist- miljøet i Stokke og Tønsberg området, uten at de relevante kommunal instanser reagerte. Så skjedde hendelsen som vekket media oppmerksomhet og oppskaket folk. Innen få timer hadde familien mottatt blomster fra innbyggerne i Stokke. Privatpersoner tok initiativ til en anti-rasistisk mønstring i Stokke sentrum som samlet over 250 mennesker. Innen en uke hadde de folkevalgte mobilisert seg og ordføreren gikk i bresjen for å nedsette et utvalg av representanter fra ulike kommunale instanser og frivillige organisasjoner osv som skulle koordinere arbeidet for å bekjempe rasismen videre.

Altså - et problem oppstod som resulterte i en spontan folkelig reaksjon. Dette førte til en videre mobilisering og kobling av ***eksisterende nettverk*** - politiske partier, kommunale tjenester og ***ressurspersoner*** som presten, tillitsvalgte fra lokale organsisasjoner osv . Et nytt problemløsende nettverk ble dannet og anti-rasistisk arbeid kunne inkorporeres i den kommuanle planlegging.

Det finnes visse faremomenter - at det videre arbeidet *overtas* av kommunale instanser, eller rettere sagt kommunens ansatte, slik at det folkelige engasjement avtar. At folk henfaller til en "la kommunen rydde opp" mentalitet. En annen fare er nettopp at betalte ansatte forventer den samme grad av kontinuitet i det folkelig engasjement som man forventer fra kolleger og andre profesjonelle samarbeidspartnere. De frivillige opplever at kravene blir for store - det kreves bl.a. for mye tid. Tid som må tas fra familien eller venner. Når deltagelse i nettverksprosesser

er en del av ens jobb er betingelsene for kontinuitet annerledes. Forestillingen om å kunne regulere det frivillige engasjementet er en selv-motsigelse, et paradoks.

Frivillig engasjement er karakterisert av ujevn deltagelse, av flo og fjære, at noen gjør mer enn andre, at folkets delaktighet svinger, at noen blir utbrente og forsvinner. I det hele tatt frivillige nettverk bærer preg av variasjon. Folks engasjement er ikke ensartet. Noen deltar fordi venner deltar, noen fordi de er opprørte, noen fordi de føler at de *bør* osv. Det er klokt å være bevisst på forskjellen mellom kontinuitet som sikres gjennom lønningsposen, og frivillig kontinuitet som sikres gjennom "glød" og samfunnsengasjement. Interessant nok ser vi en jevnere deltagelse og økt grad av formell organisering (styrer, utvalg, årsmøter, revisjonsplikt m.m.) når det gjelder kulturelle aktiviteter. Terskelen for å oppnå offentlige støtte ser ut til å være lettere for den organiserte kulturen å komme seg over, enn den uorganiserte. Er det fordi organisasjoner *per se* er lettere for myndighetene å ha med å gjøre ? Problemet når det gjelder mennesker med funksjons-hemming, i sær mennesker med psykisk utviklingshemming, er at betingelsene for egen organisering ofte er fraværende. Det er ofte foreldrene eller betalte hjelpere som er premiss-leverandører både for innholdet og utformingen av det kulturelle tilbudet.

La oss ta et eksempel. Arne er glad i å fiske, og glad i alt som hører med det å fiske - fra det å kle seg opp, å reise i lag, å lage bål, å drikke kruttkaffen, høre på skrønene osv. Arne er utviklingshemmet. Han ønsker at flere av hans medarbeidere på ASVO kunne få være med, men de mangler utstyr m.m. Hvordan skal han gå fram for å få hjelp til å danne en fast fiskegjeng ? Hvem kan hjelpe han dersom han skal få med Nils Petter som er rullestol avhengig ?

Jeg tror slike problemer kan løses, på det kommunale nivået, ved å se nærmere på selve ***møtet*** mellom tjenestebruker og tjenesteyter - terskelen for å få god kommunal hjelp må ikke legges så høyt at man må være super-aktivist eller være medlem av en anerkjent organsisasjon for å komme i betraktning for økonomisk/materiell støtte.

Nettverksbygging som kollektiv problemløsning

Mennesket er i sitt vesen ***problemløsende*** - om ikke vi er født med denne egenskap så kan man trygt si at vi gjennom hele oppdragelsen er oppdratt med sikte på å tilegne oss problemløsende ferdigheter. Ferdigheter som kan anvendes i forhold til dagliglivets utfordringer slik de forekommer i barnehagen, skolen, arbeidsliv, fritid osv.

I min erfaring er det oftest, men ikke alltid, de som er utsatt for et problem som er lettest å mobilisere. Ofrene for et problem ønsker å bringe problemet til opphør. Det kan være lettere for dem å få et *eieforhold* til problemet. Enda viktigere, at de får et eieforhold til dets *løsning* . Jeg sier "oftest" men ikke "alltid" og igjen er eksempelet Stokke innlysende. Den irakiske familie deltok ikke på mønstringen i Stokke sentrum, de lot seg heller ikke intervjue av mediene. De ønsket å flytte til et annet sted, til et annet hus. De ville komme seg unna.

Forståelig nok.

I og med at denne konferansen holdes i Drammen kan vi sammenligne denne familiens respons med responsen til beboerne på Gullskogen (en bydel i Drammen) som ble truet av veiplanen her i Drammen - ingen av de berørte familier har planer om å flytte eller rømme bydelen, kampviljen er stor og har resultert bl. a. i 11 plasser på bystyret ved siste kommunevalg.

Forskjellen kan forstås, etter min mening ut i fra et nettverksperspektiv. Den irakiske familien savner tilhørighet til et større nettverk, familien er isolert og utsatt, avstanden mellom familien og omverdenen er stor. De opplever at trusselen gjelder bare dem. Beboerne på Gullskogen derimot opplever en *felles* trussel samtidig med at veien er kort til nærmeste nabo - både geografisk og kulturelt.

Nettverksarbeid dreier seg ofte om å mobilisere menneskers problemløsende ferdigheter i fellesskap. Mennesker som står foran et problem ønsker ofte at problemet løses fortest mulig. Tidsperspektivet deres er dermed ofte kortsiktig. Her ligger en av de største utfordringene for kommuner som ønsker å støtte nettverksdannelse - å opprettholde et fleksibelt tidsperspektiv. Å kunne skille mellom nødvendigheten av å reagere raskt med å yte en gangs hjelp for å fremme en nettverksmobilisering, og nødvendigheten av å yte mer langsiktig hjelp for å sikre kontinuitet og opprettholdelse av nettverkets arbeid. Som betalte hjelpere bør vi til enhver tid tilstrebe å opprettholde en responsfleksibilitet overfor nettverksprosesser og nettverksmedlemmer som befinner seg på ulike stadier og som trenger ulike former for hjelp. Planlegging og budsjettering må sikre denne evnen til å yte fleksibel hjelp.

Heldigvis ser jeg mange tegn til at en slik fleksibilitet både er mulig og er allerede tilstede innenfor det kommunale tjenesteapparat. I det som følger ønsker jeg å presentere en modell på hvordan fremme kommunale bidrag til nettverksbygging som mobiliserer folks problemløsende ferdigheter.

Ansvarsreformen sett i et faseperspektiv og dets betydning for nettverksbygging

Ansvarsreformen er ikke over. Det er skremmende å lese, bl.a. i SORs eget seminar program når representanter for helse- og sosialdepartementet betrakter ansvarsreformen som fullført. Overføring av ansvaret for tjenester for mennesker med psykisk utviklingshemming til kommunen er kun en av forutsetningene for en vellykket reform. Basert på en reformulering av Sollum og Stangviks arbeider kan vi betrakte reformen som en prosess bestående av ulike, men sammenhengende faser. Å fastslå at reformen er over er å fastslå at ansvarsreformen kun er en byråkratisk reform istedet for et historisk oppgjør med nasjonens feilbehandling og forsømmelse av noen av sine aller mest trengende medborgere. Overførsel av det formelle ansvaret for tjenesteyting er ingen garanti for styrking av den enkeltes livskvalitet. I den følgende skjematisk presentasjonen vil den observante leser se at jeg har omgjort Sollum og Stangviks integreringsformer til faser i en, for undertegnde, logisk rekkefølge.

I siste halvdel av 1996 mener jeg bestemt at vi ennå ikke er ferdig med den

faser i reformprosessen

- **fysisk integrering** – etablering av bo-former, sirking av tilstedeværelse på ulike arenaer
- **funksjonell integrering** – fokus på mestring av krav til aktiv deltagelse på ulike arenaer
- **sosial integrering** – etablering og verdsetting av sosiale roller
- **politisk integrering** – utøvelse av medbestemmelsesrett, brukerorganisering

første fase. Jeg arbeider ved Glenne senter, en spesialisttjeneste for mennesker med autisme, tilgrensende tilstander og alvorlig atferdsavvik. Over halvparten av de saker jeg arbeider med har oppstått helt eller delvis som et resultat av ***feillokalisering.*** I noen tilfelle betyr dette feillokalisering av tjenester for funksjonshemmede inn under pleie-og omsorgsseksjoner hvor sykdoms- og pleiemodeller dominerer på bekostning av sosialpedagogiske- og kulturfokuserte modeller. I andre tilfelle kan det være at boligtiltak er feilplassert i forhold til kultur/fritidstilbud slik at den fysiske avstanden fremmer isolering av både brukere og ansatte. Det mangler transport-muligheter - bussens rute og tidsskjemaer er ukurrante, gang- eller sykkelavstanden er for stor. Den fysiske utformingen av boliger kan bidra til isolering slik NFPU har påpekt i sitt utmerkede hefte *Menneskeverd eller merkelappshus.*

En mer alvorlig variant av feillokalisering er når klienter har blitt lokalisert sammen med klienter de ikke kan fordra, eller som de har svært lite til felles med. Resultatet er at lysten på å delta i kulturaktiviteter sammen med sine naboer er forsvinnende liten. Kanskje alvorligst, og dette må sies, klienter har blitt lokalisert sammen med betalte medarbeidere som de heller ikke passer sammen med. Personalet kan være aldersmessig svært forskjellig, deler ikke de samme fritidsinteresser som beboerne og de kan ha svært ulik kulturell bakgrunn. I slike tilfeller kan personalet hemme eller bremse den enkeltes deltagelse i kulturelle aktiviteter.

Ofte ser vi at det betalte nettverket som står brukeren nærmest mangler kunnskap og profesjonelle ferdigheter som klientens handicap krever. Psykolog Tor Jenssens forskning har bl.a. påpekt at flertallet av nærpersoner til mennesker med psykisk utviklingshemming savner helse-og sosialfaglig utdanning. En av konsekvensene er at habiliteringstjenesten driver med gjentagende reparasjonsarbeid, hvor det heller trengs en grundig reevaluering av selve *lokaliseringen* av mennesker med psykisk utviklingshemming. Det vil kunne kreve omplassering av både klienter og ansatte ut i fra andre vurderinger enn de som lå til grunn i 1989 og 1990. Det er grunn til å foreta en kritisk gjennomgang av tiltaks -og virksomhetsplanene som forelå den gang. Reformen har, dessverre,

bidratt til etablering av dysfunksjonelle, problemskapende nettverk. Vi må innse at for noen av våre klienter har den fysiske integrerings-fasen skapt nye problemer. Vi må dermed være forberedt på å omstrukturere noen av nettverkene som har blitt skapt i reformens første fase, og bidra til dannelse av nye nettverk - nye, mer funksjonelle og levedyktige sammensetninger av betalte hjelpere og tjenestebrukere.

I hovedsak befinner vi oss i den funksjonelle integreringsfase hvor mye av arbeidet omkring den funksjonshemmede er fokusert på å hjelpe den funksjonshemmede å mestre krav til deltagelse i dagliglivets ulike arenaer - arbeidsplassen, butikken, kontoret, hjemmet, klubben, restauranten, kirken, osv. Vi ser økende deltagelse av mennesker med funksjonshemming på en rekke arenaer, arbeidet er ikke fullført - det finnes fortsatt hindringer, og jeg antar at gårsdagens gruppearbeid har satt søkelys på dem og på hvordan de kan fjernes.

Nettverksarbeid - særlig etablering av godtfungerende, effektive nettverk er en viktig del av den funksjonelle integrerings (og de resterende) fase(ene). Ser vi på nettverksarbeid rundt omkring i kommunene ser vi en overvekt av initiativer foretatt av betalte arbeidere. Dette er å vente når vi befinner oss i overgangen fysisk - funksjonell integrering. Vi har nettopp de ressursene brukernettverk trenger- fagkunnskap og ferdigheter ; materielle ressurser- vi disponerer lokaler, transportmidler, kommunikasjonsmidler; og vi har penger !

For de som trodde at ansvarsreformen var en bolig-reform hvis største kostnader var tilknyttet den fysiske integreringsfasen, så ser vi at de tok, at de *tar* feil. Det er ***nå*** vi trenger statlige styrkingsmidler for å sikre funksjonell integrering av funksjonshemmede. Vi er inne i den mest arbeidsintensive perioden. Og arbeidet koster.

Det trengs øremerkede styrkingsmidler for å styrke den funksjonelle integreringen. Det er nødvendig for å sikre en bredere basis for senere sosial og politisk integrering. Gevinsten for staten er at for hver krone som satses på nettverksbyggende tiltak i dag, vil den frivillige innsats hos enkelte individer og organisasjoner i årene fremover være verdt de mangedobbelte av det staten bevilger.

Finnes det en fasit for nettverksbygging ?

Ser vi konturene til en felles tilnærming, en felles metodikk når det gjelder tilrettelegging for, og styrking av, sosiale nettverk? Kanskje er det for tidlig å si, kanskje er det heller ikke ønskelig med kokebokoppskrifter. Men fra mitt ståsted ser det ut som om de vellykkede forsøk deler noen fellestrekk.

Det som følger er et forsøk på å gjengi tenkning og strategier som ser ut til å være formålstjenlig i en velykket kommunalt tilrettelegging for nettverksarbeid.

To utgangspunkt

Utgangspunkt for dannelse av et nettverk er, som jeg allerede har påpekt, ofte et initiativ på å løse et problem. Men det finnes også et annet utgangspunkt for nettverksbygging. At mennesker blir inspirert av andres arbeid. Av at andre har

klart å forbedre tjenester, finne på nye aktiviteter, nye løsninger osv. Disse to utgangspunkt kan vi kalle for...
a) Modell- drevne nettverksforsøk og...
b) Problem- løsnings drevne forsøk

Modell- drevne forsøk krever at man har tilgang til informasjon om andres arbeid, her har prosjektet *alternativ framtid* (1990,1991) vært forbilledlig i spredning av ideer på hvordan fremme alternative løsninger på en rekke utfordringer på lokalt samfunnsnivå. Informasjonsbladet *min nye hverdag* fortjener også ros for dets fokusering på gode alternativer i tjenesteutvikling og integrerings-arbeid.

Vellykkede nettverksmobilisering har ofte følgende nøkkelelementer eller førbetingelser ...

a) engasjerte mennesker som eier et problem, eller som deler visjoner og ønsker om å nå et fellesmål

b) en (flere) møteplass

c) kommunikasjonskanaler og informasjonsutvekslings muligheter

c) krav om oppslutning og deltagelse som ikke krever mer enn folk klarer å gi, som ligger innenfor deres kompetanse. Noen av de mest vellykkede mobiliseringer krever meget enkle handlinger - å snu ryggen til en rasistisk taler, å tenne et lys, å gå med et jakkemerke, å gjøre det man liker å gjøre i utgangspunkt, men sammen med en ny/gammel bekjent (som tilfeldigvis har et handicap).

For kommunen er målet å bidra til en utvikling av problemdreven mobilisering i retning av målrettet endringsarbeid. Ofte vil kommunens plan og prosjekt-erfaring være av uvurderlig verdi for frivillige organsisasjoner dersom denne erfaring oversettes og tilpasses til de frivillige nettverkenes språk og virkelighet.

Krav-og ressurs tenkning

En måte å forstå nettverksarbeid og nettverksprosesser på er som et *samspill* mellom nettverket og omverdenen. Dette samspillet kan forstås som en vekselvirkning mellom krav som stilles til de ulike aktørene, og en mobilisering av aktørenes ressurser i et forsøk på å tilfredstille disse krav.

krav- og ressurstenkning

kommunens ressurser	nettverkets krav
kommunens krav	nettverkets ressurser

to typer krav

- eksplisitte krav – formelle krav: hjemlet i lover, forskrifter, avtaler, kontrakter osv. (almenne)
- implisitte krav – uformelle krav: formidles gjennom normer, forventninger, skikk osv. (særegne)

Det finnes to typer krav, eksplisitte og implisitte. Som vi ser her består de implisitte krav av uskrevne normer og forventninger. Vår daglige atferd reguleres av disse implisitte kravene. I hverdagen er det de uskrevne regler som styrer - fra det banale "Ikke gå for nært til folk når du snakker" til de mere komplekse "Vær lojal, vær som oss". Når sosial samhandling reguleres av det implisitte, stilles det høye krav til aktørenes tolkning av krav. Vi gjør klokt i å huske på at dette gjelder også innenfor offentlig virksomhet. Innenfor det kommunale apparatet foregår det omfattende tolkning av regler og forskrifter. Det er ofte ønsket om en *velvillig* tolkning av lov og forskrift som er kravet fra frivillige organisasjoner og grupper. Fra kommunens side forstås dette ofte som at den enkelte organisasjon/nettverk krever en *særbehandling* slik at det bryter med prinsippet om universitaltet (lover/regler gjelder for alle). Dette er en misforståelse. Løsningen er at kommunen gjør enda mer eksplisitte krav som nettverket må imøtekomme for å oppnå støtte m.m. Det er avgjørende at vi tenker krav og ressurser fremfor å tenke behovstilfredstillelse. Behovstenkning medfører ofte at det er de betalte (kommunen) som både tolker og definerer behovet. Slik tenkning er i strid med nettverkstenkning. Vi må sørge for en operasjonalisering og legitimisering av nettverkenes rettmessige krav på aktiv støtte fra det offentlige. Mao nettverkstenkning krever rettighetstenkning og aktiv bruk av de mulighetene bl.a. Kommuneloven (jfr § 4 informasjonsplikt) og Lov om sosiale tjenester (jfr § plikt til å rådføre seg med klienten) gir oss.

Modellen forsøker å vise at både kommunen og nettverkene er selv-regulerende i den forstand at begge stiller *interne* krav til egne medlemmer.

For kommunen dreier det seg i vesentlig grad, men ikke utelukkende, om profesjonalitetsbaserte krav - fagetiske retningslinjer, saksbehandlings regler, lov og forskrifter m.m.

For nettverkene dreier det seg oftest, men igjen ikke utelukkende, om å regulere medlemmene gjennom implisitte krav - om å stå på, om å være med, om å forsake familieliv osv. Den ulike vektlegging av implisitte og eksplisitte krav

og måten de forsøker å møte disse krav på utgjør partenes særegne *organisatoriske* karakteristikk. Samarbeid mellom profesjonelle og frivillige nettverk må basere seg på kjennskap til, og aksept for, denne grunnleggende forskjell.

Frivillige nettverk stiller krav til de som vil samarbeide med dem. Slike krav er, igjen, som oftest implisitte. De handler for det meste om respekt og aksept for ovennevnte særegne karakteristikk, det gjelder ikke bare måten å organisere seg på, men også særegne krav som er betinget av medlemmenes funksjonsnivå, mulige kommunikativ handicap, ulik kulturell eller etnisk bakgrunn osv.

Evnen til å møte nettverkenes implisitte krav er avgjørende i nettverksarbeid ikke minst fordi vi arbeider med uformelle systemer hvor frivillighet og opplevelse av tilhørighet er både målet og middelet. Kommunens krav til frivillige nettverk må ikke true deres egenart, det må ikke føre til ekstrabelastning. Å forsøke å regulere eller formalisere frivillighet er en selvmotsigelse - et paradoks.

Når det gjelder eksplisitte krav i form av lover, forskrifter, avtaler, kontrakter m.m. bør målet for kommuner som ønsker å fremme nettverksbygging være utarbeidelse av *samarbeidsrutiner* som kan

gjøre nettverkenes tilgang til de kommunale ressursene lettere. Som nevnt ovenfor, er hjelp til fremming av saker (søknader, bevilgninger, bruksrett osv), hjelp til informasjons- og kontaktarbeid, sentralt. Det er samtidig noe av det enkelste for de fleste kommuner å mestre. Bak rådhusdørene, på kontorene, på verkstedene finnes det ressurspersoner som frivillige nettverk har meget godt bruk for - det gjelder å låne bort nøkkelen. Det er rimelig at kommunen stiller motkrav til de som ønsker å bruke disse ressursene - slike krav bør utarbeides med nettverkenes representanter.

fire typer ressurser

- ***sosiale ressurser*** – mennesker, kompetanse: kjennskap, kunnskap og ferdigheter
- ***materielle ressurser*** – kommunikasjonsmidler, boliger, fritidsarenaer osv.
- ***økonomiske ressurser*** – samfunnseide og privateide midler
- ***naturgitte ressurser*** – friluftsområder: fjell, skog, sjø, kyst, strender m.m.

Det er de menneskelige ressursene som er viktigst i nettverksarbeid, som jeg nevnte tidligere er nettverksmobilisering ofte både mål og middel i nettverksarbeid. Men for at mobilisering skal kunne skje kreves også frigjøring av, og tilgang til flere typer ressurser.

Kommunal tilrettelegging for effektivt nettverksarbeid bør omfatte tildeling av alle fire typer ressurser. Kommunen kan, som påpekt ovenfor, tildele sosiale (menneskelige) ressurser i form av for eks. rådgivning, planleggingstjenester; kommunen kan tildele fleksibel økonomisk støtte - fra en-gangs støtte for eks. hjelp til oppstarting til mer varige støtteordninger som får egne poster i sektorbudsjettene.

Her er noen eksempler på ressursfokusert tiltak

- merkantilt personell kan tildeles kontortid øremerket samarbeid med frivillige organisasjoner
* teknisk etat kan tildeles samrådstid sammen med for eks.velforeninger m.m. til planlegging av utbedringer av lekeplass *for alle* , opprustning av klubb-lokaler slik at de er mer fremkommelige for funksjonshemmede
* kommunen kan abbonere på fast nettverksspalteplass (oppslagstavle) i lokalavisene og lokalradioene for å fremme informasjon og kontakt mellom brukere og brukergrupper - gjerne med sikte på å fremme kontakter på tvers av kommunegrenser.

Nøkkelordet er å øke kontaktflaten mellom innbyggerne og forvaltningen og legger tilrette for direkte samarbeid. For at samarbeid skal være mulig må det være klarhet i de gjensidige krav som alltid opererer i møtet mellom mennesker. Tradisjonelt har nettverkene henvendt seg til politikerne som i sin tur har vært portåpnere til forvaltningen. Jeg håper at dere forstår at jeg appellerer til mere direkte møter mellom innbyggerne og forvaltningen i den overbevisning at dette vil fremme kreativt samarbeid og spennende løsninger på de utfordringene funksjonshemmede står foran. Klarhet i og gjensi-

dig forståelse for hverandres krav og praktisk kunnskap om hverandres ressurser er en forutsetning for vellykket samarbeid.

En strategi for nettverksarbeid på kommunalt nivå.

kkk - strategi

- ***kartlegging*** – interventiv kartlegging som sikrer nettverksmobilisering
- ***Kobling*** – individ - individ, individ - gruppe, gruppe - gruppe, arena - arena osv.
- ***Konsolidering*** – sikring av tiltak gjennom evaluering, inkorporering i budsjettet, avtale/kontraktfesting.

KKK modellen er en måte å organisere nettverksarbeid på i en logisk, planmessig rekkefølge. En oversiktsplansje er gjengitt til slutt som viser hvordan man kan integrere de ulike elementene i en helhetlig matrise som jeg håper kan være til nytte i tilrettelegging for nettverksdannelse.

Kartleggingsfasen skal sikre en best mulig mobilisering og tildeling av ressursene i tråd med nettverkenes og kommunenes krav. I koblingsfasen arbeider man for å danne nye koblinger ***mellom aktørene*** gjerne på tvers av tidligere "grenser". Kobling kan skje på individ - individ, individ - gruppe, gruppe - gruppe, lokalt samfunn- lokalt samfunn nivåene. Kobling kan også dreie seg om å koble mennesker til nye arenaer som for eksempel når en støttekontakt tar med en klient til et nytt sted- en ny klubb, et nytt diskotek. Koblingsfasen omfatter også kobling av mennesker til nye aktiviteter som når brukere begynner på nye hobby aktiviteter, nye kultur- og fritidsaktiviteter.

Interventiv kartlegging - kartlegging som tiltak

Metodisk utvikling innenfor systematisk familie arbeid (se bl.a.Tomm 1986) viser hvordan selve kartleggingsprosessen kan bidra til å fremme ønskede endringer hos de involverte. Nettverkskartlegging, etter min mening, bør ha som mål å forberede partene på endringsarbeidet, den bør være interventiv. Selve kartleggings- metoder bør styrke bevisstgjøringen og virke mobiliserende overfor de involverte. Nettverkskartlegging er altså ikke en nøytral innhenting av data, den er i seg selv en intervensjon, den forandrer både den som spør og de som blir spurt. Med det som utgangspunkt er det viktig å sørge for at den har den ønskede effekt - forberedelse på nødvendig endringsarbeid.

Kartleggingen må tilfredsstille kommunens krav på informasjon slik at kommunen er i stand til å fatte effektive beslutninger og samtidig fremme bevisstgjøring av egne ansatte og brukernettverkene. I mange tilfelle kan nettverkets medlemmer involveres i kartleggingsarbeidet. De

kan gjennomføre brukerintervju og dørtil-dør undersøkelser, de kan være med på å utvikle spørreskjemaer, de kan legge tilrette for befaringer sammen med kommunens representanter og politikere, de kan arrangere åpne møter. Ved å mobilisere nettverkets medlemmer på denne måten kan man nå målgruppen både raskere og mer effektivt.

Analyse og drøfting av innhentet data bør være et felles anliggende. Dette vil sikre et bredere og bedre grunnlag for samarbeid mellom kommunen og nettverkene. Rent strategisk sett er det klokt å få frem ulike synspunkter så tidlig som mulig i samarbeidet for å hindre at uenigheter slår ut ved senere og langt mindre gunstig tidspunkt. For noen kan et direkte møte med brukerne av kommunale tjenester virke skremmende, noen vil kanskje oppleve ovennevnte forslag som en fare eller trussel mot upartiskhet (universalitet) i forvaltningen. Klarhet i kommunens krav overfor de frivillige og informasjon om egne interne retningslinjer er den beste måte å sikre seg mot "misbruk" og uheldig "samrøre" mellom det offentlige og de frivillige. Som nevnt tidliger når partene har klare retningslinjer å orientere seg etter, når kravene er klart definert, er det lettere for samtlige å forholde seg til dem.

Interventiv kartlegging kan gjør det lettere å få til samarbeid basert på ***oppdragstenkning*** fremfor "***på-vegne-av-tenkning***". Oppdragstenkning (se Andersson, Grevalius og Salomonsson 1986) kan oppsummeres som målrettet og forpliktende samarbeid med bl.a. frivillige nettverk hvor kommunen påtår seg *"oppdrag"* fra nettverkene. Et oppdrag resulterer fra felles kartlegging, felles analyse av problemet og enighet om løsningen. Oppdraget er en formell avtale som spesifiserer partenes ansvarsområder og arbeidsmål.

Etablering av Møllegt. borettslag i Kongsberg er et godt eksempel på hvordan få til et tett og vellykket samarbeid mellom byggherren, teknisk etat, arkitektene, brukerne og sosialetaten. De ulike etatene påtok seg oppdrag i fellesskap, laget fellesplaner, sikret møtevirksomhet, korrigeringsrutiner m.m. Resultatet ble en foregangs-boligløsning for mennesker med og uten funksjonshemming. Den arkitekttoniske utforming av boligene var i harmoni med omgivelsene og byens øvrige særpreg. Lokaliseringen kunne ikke vært bedre, like ved et av torgene på vestsiden. Markedsverdien og gjensalgsmulighet for leilighetene er heller ikke til fnyse av.

Flere type småprosjekter - opprustning av bedehus, røde kors lokaler, klubbhus som krever dugnadsinnsats, men også byggningstekniske bidrag o.l. egner seg godt til slik oppdragstenkning.

Oppsummering: Krav til interventiv kartleggingen :

* kartleggingen bør være ressurs - såvel som problemfokusert
* den bør aktivisere både kommunen og frivillige til samarbeid
* den bør være tidsbegrenset med klare frister for innlevering av data
* analyse og drøfting av resultatene bør være en del av samarbeidet mellom kommunen og de frivilliges valgte representanter (nøkkelpersoner)
* kartleggingen bør identifisere aktuelle krav, implisitte og eksplisitte som antas å ha betydning for ressurstildeling
* kartleggingen skal resultere i en plan som beskriver ***hva*** som skal gjøres, ***hvem*** som skal gjøre det, ***hvordan*** det skal gjøres , ***hvor*** og ***når*** det skal gjøres

Kobling

Kobling (fra det engelske ***connecting***) innebærer kobling av mennesker til hverandre, av mennesker til nye aktiviteter og av mennesker til nye steder eller arenaer. Kobling kan skje på individ nivå, såkalt en-til-en kobling (eks. støttekontaktarbeid), eller det kan skje på gruppenivået som ved etablering av selv-hjelps grupper, eller på lokaltsamfunnsnivå - interkommunalt samarbeid, bydelsarrangementer.

Vi har sett at i selve kartleggingsprossessen åpner man for nye koblinger mellom kommunen og de frivillige. Sett fra de frivilliges ståsted får kommunen endelig et ansikt.

aaa - fokusering

- ***Aktør fokusering*** – styrking av aktørenes kompetanse: kjennskap, kunnskap og ferdigheter
- ***Aktivitets fokusering*** – tilrettelegging for og styrking av aktiv deltagelse
- ***Arena fokusering*** – tilrettelegging og tilpassning m.h.t. aktørenes aktivitetskrav

Koblingsarbeid kan være ***aktør*** fokusert hvor innsats rettes mot tilrettelegging for møtet mellom mennesker, etablering av bekjentskap og om mulig vennskap mellom mennesker (se illustrasjon). Et godt eksempel på aktør fokusert kobling er støttekontakt arbeid hvor det er å være sammen er det primære.

Koblingsarbeid kan være *aktivitets*fokusert hvor mennesker kommer sammen primært for å drive ulike/spesifikke aktiviteter. I en gjennomsnitts norsk kommune vil det sjelden være mindre enn 100 ulike aktivitetsbaserte nettverk som treffes regelmessig for å utøve sine kultur/fritidsaktiviter. Hvor mange av disse som vil kunne ta imot funksjonshemmede medlemmer er usikkert. Det er lite sannsynlig at dyp psykisk utviklingshemmede vil ha stort utbytte av å være medlem av en bridge klubb, kravet til aktiv utøvelse av selve spillet vil være for stor. Men aktiv utøvelse er bare en form for aktiv deltagelse .

aktiv deltagelse

- ***aktiv utøverrolle***
- ***aktiv støttespillerrolle***
- ***aktiv supporter- (tilskuer-) rolle***

Som vi ser fra denne plansje finnes det (minst) tre former for aktiv deltagelse. Mennesker med psykisk utviklingshemming kan delta i mylderet av aktiviteter som er nødvendige dersom en klubb skal kunne opprettholde tilbudet sitt. Det trengs dugnadsinnsats både for å vedlikeholde klubblokaler, det trengs innsats for å skaffe penger til klubben - loddsalg, kakebaking, bingo osv. Det trengs hjelp til å avvikle stevner- parkeringsvakter, ryddelag osv, hjelp til å bemanne klubb-

kiosker - i korthet finnes det mange støtteaktiviteter som må organisaseres dersom idrettsutøvelse skal være mulig. Disse aktivitetene gir fullgode muligheter til integrering og opplevelse av fellesskap for mennesker med funksjonshemming.

Den tredje form for aktiv deltagelse er aktiv tilhenger (supporter) aktiviteter - å være med på å se på kampene, heie på laget, skape liv på stevner osv. Å være med på en bortekamp kan være en innholdsrik og uforglemmelig opplevelse for de aller fleste - å kle seg opp i lagets farger, turen, sangene, å spise ute, kampen - det kan fort bli en livsstil ! (Undertegnede var, og er fortsatt en uhelbredelig Portsmouth "Pompey" supporter - snakk om sjøl-pining !)

Den siste formen for koblingsarbeid er *arena* fokusert hvor innstasen rettes mot opprusting av steder - hus, friluftsområder, lekeplass m.m. som muliggjør og fremmer kontakt mellom mennesker.

Noen eksempler på kobling gjennom fysisk tilrettelegging av arenaer ...

- fysisk rehabilitering av utearealer hvor rehabiliteringen sysselsetter og sveiser sammen målgruppen. Man behøver ikke begrense arbeidet til bare utsmykking, men arbeidet kan omfatte planlegging, design, bygging, vedlikehold osv
- bygging av, eller ominredning av gamle hus, til fler-aktivitets senter

I tillegg kan kommunen støtte kommersielle initiativer som tilbyr integrerte aktiviteter, kommunen kan også støtte bruker-initiativer gjennom å innvilge bruksrett på offentlige lokaler med tilgang til materielle og personellmessige ressurser.

Noen eksempler på "utradisjonell" koblingsarbeid

* Innføring av fritidsassistent ordning i Alta kommune - her ble det opprettet et slags ring-og- bestill tjeneste. Brukere som trengte en ledsager eller en "portåpner" til et nytt sted eller aktivitet kunne ringe til fritidsassistent- sentralen og skaffe seg en ledsager for en kveld e.l. Tjenesten var et alternativ til den mer tradisjonell støttekontakt ordningen.
* Aktivitetsfaddere - for å unngå feilkobling av støttekontakter med brukere som ikke deler de samme interesser og som kanskje ikke passer sammen aldersmessig osv er et alternativ å rekruttere mennesker *innenfor* det miljø som brukeren ønsker å delta i. Ofte vil dette innebærer rekruttering av "nøkkelpersoner" hvis status innenfor klubben/laget osv gjør integrereingen lettere.
* Alt-i-ett hus (Hokksund/Namsos) er et glimrende eksempel på arena fokusert nettverksarbeid. Her brukes lokalene til en rekke aktiviteter - møtested, øvingslokaler, hobbyverksted, kveldskafe. Slik fler-bruks løsninger når frem til et bredere spekter av lokalbefolkningen og er med på å fremme kontakt mellom individer og grupper gjerne på tvers av funksjonsnivå, etnisk bakgrunn m.m.
* Rådgivningsgruppe for funksjonshemmede i Asker - et privat initiativ hvor psykisk utviklinhgshemmede rådgivere tilbyr sine tjenester overfor enkelte brukere, offentlig og privateorganisasjoner m.m.

Konsolidering

Vi har tidligere sett at kontinuiteten i frivillige nettverk og medlemmenes engasjement varierer, og er ofte avhengig av innsatsen til nøkkelpersoner - initiativtagere, folk som påtar seg organisassjons-

verv osv., "de gamle travere" . Her kan kommunen bidra til styrking av kontinuitet ved å sørge for avlastning av disse nøkkelpersoner for å unngå utbrenthet m.m. Støtte behøver ikke være altomfattende eller kostbart men det er viktig at nøkkelpersoner får fleksibel støtte - støtte når det trengs. Støtte i form av tildeling av ressurser og positiv oppmerksomhet fra omverdenen. Oppmerksomhet i form av mediaomtale, poitikerbesøk, anledning til å treffe andre ildsjeler både for å gi og for å få inspirasjon.

Praktisk støtte kan ytes i form av ...

- avlastning av nøkkelpersoner ved å delegere noen av de mere tyngende, tidskrevende oppgavene til for. eks merkantilt personell ved kommunale kontorer.
- fleksibelhjelp - hjelp til dekning av porto, bruk av telefon/fax/modem annet kontorutstyr, gratis kontortid hvor frivillige kan læres opp av kontorpersonell i hvordan fremme saker, saksbehandlingrutiner osv, lån av møterom m.m.

Nøkkelordet er - hjelp i tide.

Til slutt kan kommunen bidra til konsolidering av nettverk gjennom

- opprettelse av egne "det nytter pris"
- budsjettering for nettverksstyrkende tiltak
- styrking av inter-kommunale tiltak for å utvide kontaktflatene mellom nettverkene
- arrangering av "kultur- og fritidsmartnader" hvor folk får anledning til "å stille ut" - demonstrere sin idrett, vise frem hobbyproduktene, fortelle om seg selv osv.

Den siste plansje viser en matrise for nettverksarbeid i kommunen. I hver fase, og på et hvert nivå vil tilrettelegging for nettverksbygging kreve ulik vektlegging eller fokusering på arbeidet rettet mot henholdsvis *aktørene, aktivitetene og arenaene.* Aktørfokuserte tiltak vil, som drøftet ovenfor, ta sikte på å styrke båndene eller relasjoner mellom medlemmene såvel som deres kunnskap og ferdigheter. Aktivitetsfokuserte tiltak styrker nettverket gjennom støtte til ulike aktiviteter som gir opplevelse av tilhørighet og fellesskap. Arenafokuserte tiltak sikrer at nettverkene har et sted å være. Jeg velger å kalle dette for AAA fokusering og på mange måter den representerer den nødvendige fleksibiliteten kommunen må inneha i tilrettelegging for nettverksbygging.

Tusen takk.

modellen i sin helhet

FASE	kartlegging	kobling	konsolidering
NIVÅ individ:	AAA	AAA	AAA
nettverk:	AAA	AAA	AAA
lokalt samfunn:	AAA	AAA	AAA

Ikke så dyrt å feriere likevel?

Ferien for utviklingshemmede behøver kanskje ikke å bli så pengekrevende som det mange opplever at den er i dag. Så langt Norsk Forbund for Psykisk Utviklingshemmede (NFPU) kjenner til dekker mange utviklingshemmede selv utgiftene til ledsageren sin på feriereisene. Landsstyret i NFPU ga en arbeidsgruppe i oppgave å se hva utviklingshemmede kan gjøre for ikke å tømme lommeboka helt i ferietida. For mange utviklingshemmede må nemlig ta seg ferie. De må ta ferie fordi de kommunalt ansatte tjenesteyterne har ferie, i følge et brev fra NFPU til fylkeslag og lokallag.

Lover godt

NFPU's juridiske rådgiver, Petter Kramås, har funnet fram til lovhjemler som utviklingshemmede kan vise til for å få dekket ekstrautgiftene til ledsager på feriereiser. Sosialtjenestelovens § 5-1 «Stønad til livsopphold» og § 5-2 «Stønad i særlige tilfeller» er bestemmelser som *kan* gi grunnlag for å få dekket utgiftene. I brevet viser NFPU til merknadene til bestemmelsen (§ 5-1) hvor det går fram at det kan være situasjoner der utgifter til ferier og reiser ligger innenfor begrepet «livsopphold). Dersom utviklingshemmede søker om å få dekket sine utgifter, må søkerens økonomiske situasjon og behov vurderes konkret i hver enkelt sak. NFPU oppfordrer til å vise til at utgiftene til ledsager må anses å være en *pliktmessig ytelse* etter Sosialtjenestelovens § 5-1, derfor er det også denne bestemmelsen, som utviklingshemmede først og fremst bør benytte. I den grad utgifter til ledsager dekkes i dag, skjer dette under henvisning til Sosialtjenestelovens § 5-2, «Stønad i særlige tilfeller». Bestemmelsen skal fange opp ulike behov for hjelp som *ikke* blir dekket opp av Sosialtjenestelovens § 5-1. NFPU skriver at denne bestemmelsen er aktuell dersom utviklingshemmede ikke får dekket sine utgifter som pliktmessige ytelser, (Sosialtjenestelovens § 5-1). Brevet kan bestilles hos NFPU på telefon 22 33 05 85 eller på faks 22 33 29 04. Mer informasjon hos organisasjonssekretær Arne Rud Moa i NFPU på de samme numrene.

– Lik ferie som andre

Norsk Forbund for Psykisk Utviklingshemmede (NFPU) presenterer sine hovedsynspunkter om ferie og utgifter til ledsager i et ferskt brev til fylkeslagene og lokallagene. NFPU mener at utviklingshemmede må ha rett til å foreta feriereiser uten at dette ruinerer dem eller legger beslag på så store deler av deres penger at mulighetene for vanlig livsutfoldelse blir vesentlig begrenset i resten av året. – Det må legges til rette for at utviklingshemmdede også i forhold til ferie gis rett til en tilværelse som er mest mulig lik andres. Ekstrautgiftene til nødvendig ledsager på reisene må derfor dekkes av det offentlige, skriver NFPU. Organisasjonen mener at en garanti for at den enkelte får ferie etter egne behov og ønsker må bygges inn i utviklingshemmedes totale tilbud fra kommunen. NFPU er også opptatt av at feriemålet ikke bør bli bestemt av den kommunalt ansatte i bofellesskap eller samlokaliserte boliger. Mange av dagens ferier legges etter NFPU's kjennskap til spesielle steder for funksjonshemmede. De kommunalt ansatte som gir service til utviklingshemmede i egne leiligheter og bofellesskap, bør helst ikke være ledsager på reisen, mener NFPU. Derimot bør kommunen benytte jevnaldrende støttekontakter, ledere/hjelpere i idrettslag og liknende som utviklngshemmede ønsker å feriere sammen med. NFPU påpeker også at det kan være hyggelig å være sammen med familie og nære slektninger i ferien, selv om den enkelte bor i egen leilighet. Organisasjonssekretær Arne Rud Moa kan gi mer informasjon, telefon- og faksnumre i notisen over.

Horten Standard
Storgt. 1, 3183 Horten
tlf. 3304 1626

Plannja as
Østensjøvn. 9, 0603 Oslo
Tlf. 2265 0200

NITTEDAL ENERGIVERK
Rådhuset, 1482 Nittedal
Tlf. 7606 8200

Bokklubbens Barn
Gulhaug Torg 1 - 0043 Oslo - Tlf. 2202 2197

Hadsel kommune
Rådhuset
8450 Stokkmarknes
Tlf. 7671 5000

Hålogaland Grus & Betong
Mercurvn. 67, 9400 Harstad - Tlf. 7707 3055

Otta Moen Installasjon as
P.b. 46, 2670 Otta - Tlf. 6123 0900

SCANIA
Norsk Scania AS
P.b. 143, Skøyen - 0212 Oslo
Tlf. 2206 4500

Drammen Kraft
Boks 1029, 3001 Drammen
Tlf. 3224 6400

Nome kommune
3745 Ulefoss
Tlf. 3594 6200

Svanereiser
Nordvernes, 8188 Nordvernes
Tlf. 7509 8724

Rp Marin Service as
P.b. 419, 3193 Horten, Tlf. 3304 5558

Kristiansand Skruefabrikk og Mekaniske verksted
P.b. 1544 Valhalla, 4602 Kristiansand - Tlf. 3809 6600

Bodø Industrier
P.b. 94 - 6631 Batnfjordsøra
Tlf. 7552 4224

Rasmussen & Strand
Drammensvn. 130c, 0277 Oslo
Tlf. 2256 2720

Nord Møre Sparebank
P.b. 94, 6631 Batnfjordsøra
Tlf. 7129 0305

Skoland as
Barnav. 35, 1526 Moss
Tlf. 6926 7462

Gravdal Byggesenter as
P.b. 147, 6801 Førde
Tlf. 5782 2844

Fagerlund Handel
2880 Nord-Torpa, Tlf. 6111 9551

Etne kommune
P.b. 4, 5590 Etne
Tlf. 5375 6400

Renee & Minicut Hårsenter
Langgata 38,·3080 Holmestrand, Tlf. 3305 1500

Vesterøy Tråleverksted
Papperhavn, 1684 Vesterøy
Tlf. 6937 6311

Global Maritime as
P.b. 343, 4032 Forus
Tlf. 5180 1280

Verran kommune
7720 Malm
Tlf. 7415 7000

Scansem Internasjonal
P.b. 1344 Vika
0113 Oslo
Tlf. 2201 3300

Våle Regnskapskontor
Aut. regnskapsførerlag
Pb. 35, 3178 Våle

Namskogan kommune
7890 Namskogan - Tlf. 7433 3325

Motestugu
Nedregt. 31, 2640 Vinstra
Tlf 6129 0849

Lillehammer kommune
P.b. 955 - 2601 Lillehammer
Tlf. 6126 6500

Faktum Forlag as
P.b. 6700, St. Olavsplass
0129 Oslo, Tlf. 2211 0204

Kvam Herad kommune
5600 Norheimsund
Tlf. 5655 1200

Rana kommune
P.b. 173, 8601 Mo i Rana
Tlf. 7512 3200

Michalsen Rep. & Service
Hildevågsvn. 99- 4016 Stavanger
Tlf. 5158 0221

Mestertak as
5600 Norheimsund
Tlf. 7351 1195

Rindal kommune
6657 Rindal - Tlf. 7166 5111

Haugesund Meieri
P.b. 2034, 5501 Haugesund
Tlf. 5272 1600

Hareid kommune
6060 Hareid, tlf. 7009 4470

Kragerø kommune
P.b. 128, 3771 Kragerø
Tlf. 3598 0850

Årdal S-lag
P.b. 130 - 5870 Øvre Årdal
Tlf. 5766 3122

AS Kopiservice
Eidangergt. 4 - 3916 Porsgrunn
Tlf. 3555 1557

Tannlege
Tor Frost Nielsen
Strandgt. 19 - 5013 Bergen
Tlf. 7615 0000

Tokke kommune
3880 Dalen
Tlf. 3507 5200

Nipro Bjørkelangen as
Servicevn. 4 - 1940 Bjørkelangen - Tlf. 6385 6611

Stryn kommune
P.b. 33 - 6880 Stryn
Tlf. 5787 1674

Bjarte Skadal
6810 Dale i Sunnfjord
Tlf. 5773 6394

HVEM ØNSKER IKKE Å VÆRE OPPDATERT?

RAPPORT KAN BIDRA:

- *Har aktuelt fagstoff – også knyttet til ansvarsreformen!*
- *Bringer reportasjer fra inn- og utland!*
- *Presenterer frivillige aktiviteter fra nærmiljø og lokal samfunn!*

TEGN ABONNEMENT NÅ OG DU FÅR GODT STOFF FOR EN RIMLIG PRIS.

Årsabonnement koster bare 100 kroner!

Ja takk,
jeg ønsker abonnement på
RAPPORT

PORTO

Navn: _____

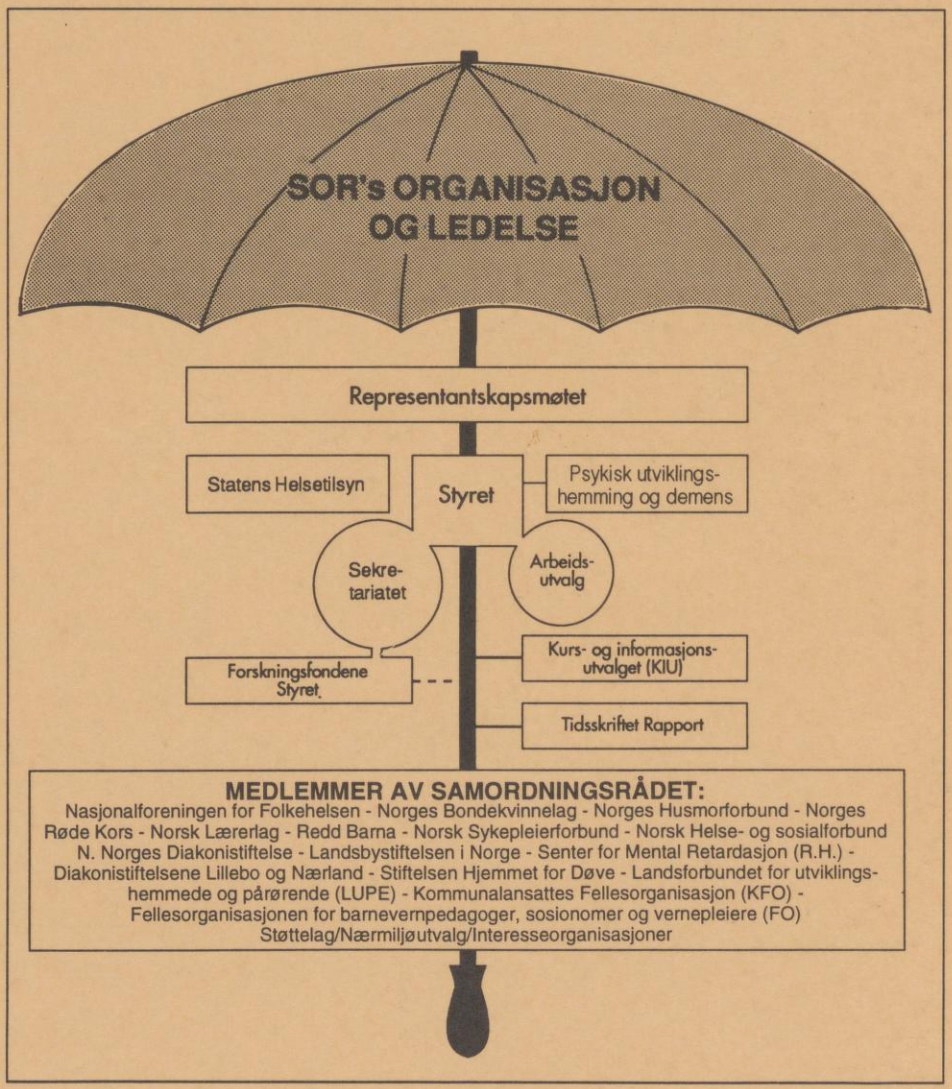
Adr.: _____

P.nr./sted: _____

RAPPORT
SOR sekretariat
Hamreheia 17
4631 KRISTIANSAND

C

Retur:
SOR's sekretariat
Tormod Mjaaseth,
Hamreheia 17
4631 Kristiansand S.

Holmestrand Handelstrykkeri as - Tlf. 33 05 12 71 - Fax 33 05 28 94